

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Bohuslav Reynek a „německý“ expresionismus

Bohuslav Reynek and "German" Expressionism

Bakalářská práce

Markéta Polášková

Česká filologie – Německá filologie

Olomouc 2017

Vedoucí práce: doc. Mgr. RADEK MALÝ, Ph. D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s pomocí uvedené literatury.

V Olomouci 21. 8. 2017

Tímto bych chtěla poděkovat panu docentu Malému za trpělivost, cenné rady a opravdový zájem o téma mé bakalářské práce. Obrovské díky putuje taktéž mým rodičům a všem, kteří mě podporovali.

Obsah

1. Český a „německý“ expresionismus - jejich shody a neshody	7
1.1. „Německý“ expresionismus	8
1.1.1. Časové vymezení expresionismu a jeho původ	8
1.1.2. Expresionismus v literatuře.....	8
1.2. Český expresionismus.....	14
1.2.1. Recepce a teorie expresionismu	14
1.2.2. Charakteristika českého expresionismu	21
2. Expresionismus Bohuslava Reynka ve srovnání s „německým“ expresionismem... 26	
2.1. Bohuslav Reynek	26
2.2. Úvodní slovo.....	27
2.3. Pokus o obecnou analýzu.....	29
3. Traktův vliv na poezii Bohuslava Reynka	34
3.1. Počátek.....	34
3.2. Motivy.....	35
3.2.1. Šílené temno, melancholický zmar a odcizení.....	35
3.2.2. Přesun z velkoměsta na venkov	38
3.3. Formální podobnost	40
3.4. Další vývoj.....	43
4. Sesbírané překlady „německých“ expresionistů	44
5. Korespondence s Josefem Florianem.....	46
6. Přijetí překladů a jejich odkaz v tvorbě dalších autorů	50
6.1. František Halas.....	51
6.2. Další autoři.....	53
Závěr	56
Summary	58
Anotace	60
Seznam použitých zdrojů.....	61
Seznam příloh	64
Přílohy	

Úvod

Tato bakalářská práce je koncipována ze dvou částí. První se skládá z hutného teoretického popisu „německého“ a českého expresionismu. Ve druhé se teď již spíše prakticky zaměříme na konkrétní příklady a postupně se dobereme k tzv. vrcholu této práce, a to sesbíraným překladům, jejichž přijetí budeme dále komentovat.

Naše pozornost se v první kapitole upře na teoretické pozadí pojmu. Nejprve si představíme „německý“ expresionismus. Povrchově zachytíme jeho vznik a historické pozadí. Stěžejním se pro nás stane pokus o výčet typických motivů, témat, postupů a forem. S těmito informacemi budeme později nakládat jak při pokusu o zachycení českých expresionistických znaků, tak při těch, které se vyskytují i v díle Reynka.

Ve druhé kapitole se zaměříme na společné body reynkovského a „původního“ expresionismu. Soustředíme se ale i na specifickou povahu Reynkova podání. Budeme zde usilovat o vytvoření základny pro další kapitolu.

Třetí oddíl této práce bude věnován vlivu recepce díla Georga Trakla na Reynka. Nebudeme se zabírat zevrubnou charakteristikou Traklovy tvorby, ale především jejími styčnými body s Reynkem.

Vrcholnou částí této bakalářské práce, jak již bylo výše při popisu struktury zmíněno, je sběr překladů „německých“ a rakouských expresionistů. Tou usilujeme o vybudování stabilní základy pro potvrzení existence českého expresionismu a pro další bádání.

V předposlední kapitole se zaměříme na Reynkovu korespondenci s Josefem Florianem. Ze všech Reynkových korespondenčních linek je tato nejobsáhlejší. My se zaměříme na komentáře týkající se překladů pořízených Reynkem a vytvoříme tak první část jejich stručné recepce.

V této tematické rovině zůstaneme i v poslední kapitole. Zde se budeme věnovat reflexi a přijetí expresionistických překladů tehdejšími literáty. Pokusíme se zachytit jak pozitivní, tak negativní postoj několika českých spisovatelů.

Na místě je také třeba vysvětlit užití uvozovek v názvu této práce. Přívlastek německý je takto uveden z důvodu odkazu na německy psaný expresionismu, nikoliv na ten, který byl praktikován ryze na německém území, jelikož pro tuto práci tvoří jádro zejména expresionismus rakouský. Pro zjednodušení názvu jsme se proto uchýlili k tomuto, bez vysvětlení snad matoucímu, řešení.

1. Český a „německý“ expresionismus - jejich shody a neshody

V této kapitole se budeme snažit podat obecnou charakteristiku stavu „německého“ a českého expresionismu. Budeme se snažit charakterizovat společenské „podhoubí“, ze kterého směr v daných oblastech vzešel, a vliv tohoto aspektu na tvorbu stěžejních autorů této práce. Dále se ve zkratce zaměříme na recepci expresionismu, především pak na českém poli. Ve středu našeho zájmu budou stát typické tematické, motivické znaky a symboly spolu s formálními vlastnostmi. Z hlediska zaměření naší práce se budeme snažit držet přísně popisu tzv. literárního expresionismu, a to především poezie a prózy. Pokud to však bude nevyhnutelné a bude s tématem souviset, zmíníme i fakta z jiných uměleckých oblastí, jelikož jsme si plně vědomi faktu, že literatura nenabídla expresionismu tak silně působící prostředky, jako např. výtvarné umění.

Budeme se snažit uchopit expresionismus v celé jeho jedinečnosti a roztržitosti, i přestože, jak uvádí Jaroslav Med (2005), je jej nemožné při vši té rozpolcenosti uchopit. Tuto tezi podkládá taktéž neexistencí hodnověrného manifestu.¹ Podobně reaguje taktéž Robert Musil ve své knize *Mann ohne Eigenschaften* [Muž bez vlastností], kde rovněž komentuje složitost uchopení toho, co vlastně expresionismus je, nicméně i přesto jsou jisté rysy, které k expresionismu zkrátka patří.

Mimo to existovalo vždycky něco, co se expresionismem nazývalo; člověk nemohl přesně vyjádřit, co to je, ale bylo to, jak vyjadřuje slovo vytlačování.²

¹ Srov. MED, Jaroslav. *Česká literatura a německý expresionismus v letech 1910-1920*. In: Česká literatura, roč. 53, 2005, č. 5, s. 688.

² HON, Jan. *Starý dobrý expresionismus*. A2, 2007, 3(32), s. 6. ISSN 1801-4542. Dostupné také z: <http://www.advojka.cz/archiv/2007/32/stary-dobry-expresionismus>.

Úryvek zní v originálu takto: „Außerdem gab es etwas, was man Expressionismus nannte; **man konnte nicht genau angeben, was das sei**, aber es war, wie das Wort sagte, eine Hinauspressung.“

MUSIL, Robert. *Der Mann ohne Eigenschaften. Erstes Buch von Robert Musil* - Text im Projekt Gutenberg. Projekt Gutenberg - Klassische Literatur Online [online]. [cit. 2017-05-08]. Dostupné z: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/der-mann-ohne-eigenschaften-erstes-buch-7588/100>.

1.1. „Německý“ expresionismus

1.1.1. Časové vymezení expresionismu a jeho původ

Expresionismus je avantgardní³ umělecký směr, jehož původ datujeme do tzv. expresionistického desetiletí přibližně mezi lety 1910 a 1920. Tradičně jsou zohledňovány dvě fáze, a to rané a pozdní (vrcholné) období. Toto dělení se ale může odchylovat, někdy je vymezena i válečná fáze datovaná do let 1914-1918. Stěžejní mezníky pro expresionismus představují historické události (změna politického statusu v Německu⁴, první světová válka 1914-1918, apod.) a následné změny v poměrech tehdejší společnosti.

Pojem expresionismus se na světové scéně ojediněle objevuje již mezi lety 1850 a 1880, a to ve spojení zejména s výtvarným uměním. O několik později, konkrétně mezi lety 1901 a 1908, prezentoval v Paříži francouzský malíř Julien Auguste Hervé své obrazy na výstavě pod stejnojmenným názvem. Pokud bychom se ale snad domnívali, že jsou právě tyto obrazy expresionistickými pionýry, musíme zdůraznit, že tato díla neměla s expresionismem jako takovým nic společného.

1.1.2. Expresionismus v literatuře

Do literatury se pojem dostane posléze zásluhou Ernsta Barlacha⁵ a Kurta Hillera⁶. K expresionistickým centrům patří města jako Berlín, Drážďany, Mnichov, Lipsko, Vídeň, Innsbruck⁷ a nakonec sporná Praha.

³ Avantgarda byla umělecká etapa první poloviny 20. století, která navazovala na předcházející modernu. Typickými rysy obou směrů je revolta, boj proti tradicím, reflexe nové moderní doby. S ostrou kritikou často autoři inklinovali k radikálním hnutím své doby (jako fašismus, komunismus apod.). Nejznačnější nárůst nových avantgardních proudů zaznamenalo umění během světové války. Mimo expresionismus k nim radíme vitalismus, poetismus, futurismus, kubofuturismus, dadaismus, surrealismus a civilismus.

⁴ V roce 1918 zanikla monarchie a vznikla parlamentní republika, Výmarská republika, v čele s prezidentem Friedrichem Ebertem.

⁵ Ernst Barlach (1870-1938) byl všestranný německý umělec, především pak sochař, grafik a spisovatel, jehož dílo je řazeno na pomezí realismu a expresionismu.

⁶ Kurt Hiller (1885-1972) byl německý židovský autor, pacifista a socialista. Je řazen k předním představitelům německého expresionismu.

⁷ Zde působil i Georg Trakl.

Nejprve si představíme expresionismus z hlediska jeho kompaktnosti nebo spíše „ne-kompaktnosti“. Obecně platí, že je expresionismus charakteristický svou nesmírnou nesourodostí na poli hned několika aspektů, jak již bylo zmíněno výše. Nejednotnost je dána tehdy panujícími podmínkami, které tato komplikovaná doba klade. Roztříštěnost prostředí ovlivňuje tvorbu autorů, jejichž činnost je řízena jejich individualitou. Umělci se chtějí především výrazně a razantně odlišit od obecně uznávaných tradic, postupů, procesů a forem a vymezit se tak vůči generaci „otců“. Podle Fialové-Fürstové je expresionismus „reakcí na stav světonázorového znejistění na počátku století, kdy staré, ještě osvícenské, světonázorové modely přestaly fungovat“.⁸ V návaznosti na to se snaží distancovat od jiných tehdy panujících „starých“ literárních směrů, jako byl naturalismus, realismus, impresionismus a secese.⁹ Vůbec vydělení od jiných směrů se stává typickým nástrojem pro pokus o teoretizaci expresionismu. Nejednotnost je podpořena neexistencí jednoznačného základního manifestu. Během expresionistické éry jich sice je vytvořeno hned několik, odkázat můžeme např. na manifest Kurta Hillera, Franze Werfela nebo Ivana Golla, nicméně tyto jsou spíše subjektivním hodnocením a komentářem svého nebo cizího díla.

„Němečtí“ expresionisté jsou nuceni se vyrovnat taktéž s pesimistickými teoriemi Friedricha Nietzscheho, jehož teze bortí jejich původní optimistické představy nezdolného člověka, který je potenciálně schopen poznat a ovládnout svět. Nietzsche vytvořil ideál nového „nadčlověka“, který stojí v ostrém rozporu se starými názory a idejemi. Nová doba s sebou přinese i další revoluční stanoviska a teorie, se kterými autoři v různé míře polemizují, jako např. darwinismus nebo Freudovu psychoanalýzu.

V próze nemá expresionismus kvůli výrazné jazykové omezenosti tak intenzivní možnost sebevyjádření. Typické je hojné užití vnitřních monologů a nepřímé řeči, což odpovídá „antiracionalistické“ tendenci a kýžené distanci od skutečnosti. Tím dochází k minimalizaci odstupů mezi subjektem a autorem. Mezi nejznámější

⁸ FIALOVÁ-FÜRSTOVÁ, Ingeborg, ed. *Expresionismus: několik kapitol o německém, rakouském a pražském německém literárním expresionismu*. Olomouc: Votobia, 2000. ISBN 80-7198-456-6, s. 9.

⁹ Srov. KUNDERA, Ludvík. *Haló, je tady víchř - víchřice: Expresionismus*. 1. vyd. Praha, 1969, s. 8.

autory patří Paul Ernst, Paul Scheebart, René Schickele apod. Expresionismus se tedy nejautentičtěji realizuje v lyrice¹⁰. Tímto ale nechceme říct, že by uvedené rysy patřily ryze lyrické části, pro praktičnost jsou stěžejní znaky a motivy shrnuty.

Mezi hlavní rysy patří krize lidské existence, jazyka a poznávání. Jazyk zde jako prostředek mezilidské komunikace nevystačuje novým skutečnostem, kdy člověk není již více schopen okolní svět skrz tento prostředek reflektovat. Jazyk se stává zajatcem uživatelů, kteří jej záměrně deformují a zneužívají. Tento fakt zapříčiňuje ztrátu „pravdivosti“ řeči. Hodnověrnost sdělení jako metafyzický pojem byla analyzována v dílech například Franze Kafky. Člověk, tvor vysoce společenský, tak ztrácí jakoukoliv možnost pravdivé a reálné komunikace s okolním světem. Ohrožení neochvějného statusu pravdy znamená zpochybnění i dalších pevně zakotvených zákonů a norem, jako přírodních zákonů apod. Podobné poznatky úzce souvisí s rostoucím pokrokem zejména ve vědě a technice, který vykrytalizuje během první světové války. Před počátkem velké války se expresionistům zdá toto rázné řešení jako velice schůdné klíč k obnově, očistě znetvořené populace. Po vypuknutí této ničivé katastrofy expresionisté rychle přehodnotí své představy o znovuzrodu civilizace a očistě lidství skrz radikální konflikt. Apokalypsa se stává jedním ze stěžejních motivem expresionismu. Mnoho z nich se přímo účastnili bojů na frontě, což je, pokud se vůbec vrátí, poznamená do konce jejich života. Zážitek z první světové války „polarizoval a ideologizoval dosud politicky málo „angažované“ umění expresionismu“.¹¹

Verše jsou radikálně zkracovány, „osekány“, exklamativnost výpovědi je dohnána k maximu, stejně tak jako expresivita výrazu. Jazyk je často vystavován nesčetným experimentům, jejichž síla ale nikdy nepřekračuje maximální hranici

¹⁰ Paradoxně však většina mnou nasbíraných překladů „německých“ expresionistů byla právě „neautentická“ epika.

¹¹ FIALOVÁ-FŮRSTOVÁ, Ingeborg, ed. *Expresionismus: několik kapitol o německém, rakouském a pražském německém literárním expresionismu*. Olomouc: Votobia, 2000. 366 s. ISBN 80-7198-456-6, s. 22.

srozumitelnosti výpovědi, jak je tomu u dadaistické literatury. Dochází k rozbíjení tradičních forem a schémat, které mají za následek hybridizaci subjektivnosti. Jazyk je zbaven jakýchkoliv zbytečných „nástaveb“, tuto skutečnost chápeme jako reakci na zneužití jazyka pro politické, ideologické a jakékoliv jiné „nečestné“ účely. Omezena jsou taktéž gramatická slova, která již primárně nevykazují žádnou ryze významovou hodnotu. Syntaktické vazby se ocitají v krizi, jejich záměrný rozpad ještě více vyzdvihuje důraz na významovost výrazů. Díky vyšinutí ze základním syntaktických vazeb dochází k zvýraznění zvukové stránky, která hraje v expresionistické literatuře, zejména pak v poezii, důležitou roli, mnohdy důležitější, než je jeho sémantická stránka. Často různorodě modifikována zvuková podstata veršů, užíváno je kakofonie apod.

Pokud hovoříme o ztrátě jistoty jako takové, musíme vzít v potaz hluboce zakořeněné křesťanství. Vztah Boha a člověka je otřesen jak kvůli komunikaci a krizi řeči, tak „ztrátě“ víry, důvěry a zdroje jistoty a pravdy. Následná sekularizace společnosti zapříčiní uvrhnutí člověka do existenční krize, samoty a vykořeněnosti. Jako jediné možné řešení se po „odchodu“ Boha stává útěk. Utopie, naivita se mísí s naivní vírou, že svět může být nakonec ještě spasen, a to skrz pouhé osvobozené slovo. Subjekt by se ale měl silnému tlaku objektů vzepřít a společně se s ostatními živými se probojovat¹² ke svobodě pomocí sounáležitosti a prosté lásky či náklonosti. „Takové míry sebeobětujícího bratrství mohl dosáhnout ovšem jen znovuzrozený, „nový člověk“. Tento člověk má v expresionistických dílech mnoho podob, objevuje se jako sociálně ponížný, vyhoštěný ze společnosti, nemocný, trpící, který ale morálně převyšuje masu.“¹³ Znovuzrození je často zobrazeno prostřednictvím rozbřesku. V reakci na typické dobové pocity se často užívá i antiteze pokrouceného, v davu neviditelného individua pochodujícího ve zkaženém světě, a to nevinný člověk, často civilizací nedotčený divoch žijící v cizokrajné exotické zemi.

¹² Základní očistný motiv vydání se na cestu

¹³ FIALOVÁ-FÜRSTOVÁ, Ingeborg, ed. *Expresionismus: několik kapitol o německém, rakouském a pražském německém literárním expresionismu*. Olomouc: Votobia, 2000. 366 s. ISBN 80-7198-456-6, s. 34.

Ztráta povědomí o hranicích vjemů, figur a kontur ve všech ohledech je podpořena gigantickou akumulací metafor všeho druhu, jejichž zásluhou je dosaženo cílené abstrakce. Často dochází k smazávání rozdílů mezi (ne)živostí objektu a subjektu skrz častou antitetickou personifikaci neživých objektů (metafory města apod.). Jednotlivé obrazy jsou taktéž stavěny do kontrastů nebo zintenzivněny užitou hyperbolou, ironií, groteskou. Expresivní hodnota výrazu byla vygradována na maximum, jak si můžeme všimnout například i u nově vynalezených neonových osvětleních nebo druhů populární noční zábavy (kabarety, hospody apod.).

Přelom století doprovázen řadou šokujících událostí rozpoutá fatální explozi životního tempa. Díky technickému vývoji a pokroku, nebo lépe řečeno „skoku“, se radikálně změnil přístup člověka k práci, informacím a využití volného času. Nově nabytý potenciál (vynálezy, modernizace apod.) v běžném životě a změna společenského uspořádání a způsobu žití zajistí tehdejšímu životu nový rozměr. V Německu tento „boom“ vypukne velmi rychle, na což není společnost kvalitně připravena. Nejzřetelněji je dynamika vývoje zřejmá ve velkoměstech, která se stávají produkty a symbolem nové společnosti. Nová „nonstop“ doba neznamena pouze změny životního stylu ve všedním dni, ale také prudký rozvoj „nočního života“ se vším, co tato odvrácená strana dne skýtá. Lidé pohybující se na okraji společnosti se stávají nástrojem kritiky celkové společenské situace. Mezi časté motivy patří motiv zdi, nevěstky, hnisu.¹⁴

Velkoměsto se nekompromisně pohlcuje člověka-subjekt a uvěznuje jej ve svém bludišti. Všude vládne chaos, anonymita a samota. Realita je často zobrazována z dálky, tímto postupem zachycení skutečnosti je civilizace zobrazena jako jedno obrovské mraveniště, což souzní s charakteristickým dobovým pocitem. Autoři hromadně odmítají racionální, objektivní a detailní zrcadlení skutečnosti, která je více uchopena z hlediska subjektivní emocionality subjektu, kde niternost výpovědi apeluje na expresivitu výrazu.

¹⁴ Srov. KUNDERA, Ludvík. *Haló, je tady víchř - víchřice: Expresionismus*. 1. vyd. Praha, 1969, s. 17-18.

Ve zmatečném niterním stavu se rodí zárodky propukajícího šílenství, které tvoří jeden ze základních kamenů expresionistické tvorby.¹⁵ Subjekt se i přes neutuchající společnost ostatních v davovém zmatku ocitá ve vypjatém psychickém rozpoložení, je často ovlivněn i smrtí, což má vše za následek snovost, vyšinutí, výbušnost, rozpolcenost a potenciální sebevraždu¹⁶.

Šílenství jako centrální téma pohání formální i obsahovou stránku díla. V lyrice můžeme pozorovat pro expresionismus typický řetězový styl (Reihungsstil) čili řazení jednotlivých obrazů a veršů, které nevykazují sémantickou nebo kauzální spojitost. Tento jev se objevuje např. poezii berlínských expresionistů Jakoba von Hoddise (1887-1942), Alfreda Lichtensteina (1889-1914) apod. Halucinace a nestabilní psychické rozpoložení jsou v textech ztvárněny nenadálými skoky, které připomínají postupy filmového střihu, dále pak chaotickými vnitřními monology apod. Totální zmatení krystalizuje ve formě hojných neologismů¹⁷ a nesmírného množství asociací. Démonické vnímání města s pocity, které s sebou člověku přináší, je ještě více vystupňováno na poli první světové války.

Expresionismus ale není výlučně velkoměstským směrem. Někteří autoři tíhnou k prapůvodní přírodní síle, kterou zastupují živly. Mezi časté motivy patří moře, víchr, bouře, rozbouřená řeka. K přírodě taktéž spadá tematizace tělesnosti a lásky. Její uchopení se liší, u Trakla se projevuje v podobě prokletí, u Lasker-Schüllerové vytržení apod.

Ve dvacátých letech se expresionismus postupně rozplývá v další nově přichozí směry. Jako jeho „nástupce“ můžeme označit dadaismus nebo pozdější novou věcnost (německy „Neue Sachlichkeit“), která se vůči expresionismu radikálně vymezuje.

Ve třicátých letech se s nástupem nacistické moci ocitá expresionismus spolu s ostatními směry, jako je např. secese, na okraji zájmu tehdejšího uměleckého světa. Ideologicky ovlivněné prostředí kategorizuje tyto směry jako „zvrhlé umění“ (německy „Entartete Kunst“). Stejnojmenný název nese i „putující“

¹⁵ Tímto odkazujeme např. na teze literárního teoretika Vojtěcha Jiráta.

¹⁶ Toto řešení můžeme chápat jako formu útěku z neúnosné situace.

¹⁷ Nepřeberné množství můžeme nalézt např. v poezii Georga Trakla.

výstava, která má tyto směry před zraky veřejnosti znemožnit. Výsledkem je však ze strany umělecké veřejnosti spíše ironické přijetí. Expresionismus a jeho díla nejsou přes veškeré snahy zapomenuti. Dokladem jsou dnes mnohé výstavy, které se věnují jeho rehabilitaci. Jmenovat můžeme například aktuální dlouhotrvající exhibici Egona Schieleho ve vídeňském Leopoldmuseum nebo muzeu Albertina.

1.2. Český expresionismus

V této kapitole si představíme základy recepce a teoretické pojetí expresionismu z hlediska českých autorů a teoretiků. Dále se zaměříme na otázku existence českého expresionismu, která, jak již bylo výše naznačeno, není vždy následována pozitivní odpovědí.

Kvůli značným rozdílům v zázemí, která jednotlivá prostředí expresionismu poskytují, je třeba brát značný zřetel na specifickou situaci také v českých zemích. Zůstává existence expresionismu u nás kvůli diametrálně se rozcházejícím názorům nejednoznačně zodpovězenou otázkou?

1.2.1. Recepce a teorie expresionismu

Prvotní zárodky zájmů o expresionistické umění sahají do roku 1913 k představitelům předválečné avantgardy. Konec těchto snah přichází velmi záhy s počátkem první světové války, která je poněkud omezí.¹⁸ K relativním ustálení poměrů dochází až po válce. Poválečná literatura měla znova prostor k navázání na „německý“ expresionismus, nicméně si musíme uvědomit, že od doby posledního kontaktu se expresionismus v Německu značně vyvine.¹⁹ Konec tzv. expresionistického desetiletí je značen narážkami autorů apod. na úpadek celého hnutí.

¹⁸ Srov. JELÍNKOVÁ, Eva. *Echa expresionismu: recepce německého literárního hnutí v české avantgardě (1910-1930)*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. 405 s. Mnemosyne; sv. 3. ISBN 978-80-7308-305-2, s. 9.

¹⁹ Dnes bychom jeho stádium označili jako konec druhé fáze.

V české literatuře se expresionismus dělí do dvou skupin, a to do tzv. programového nebo hlasitého a neprogramového, tzv. tichého.²⁰ V tento čas na scénu vstupuje Literární skupina a Devětsil. Literární teorie je i nadále po válce zastoupena Karlem Teigem, Františkem Götzem nebo Bedřichem Václavkem.²¹

Nejprve si krátce představíme tzv. programový expresionismus. Tradičně bývá spojován s Literární skupinou založenou v roce 1921. V jejím čele stojí literární teoretik František Götze²², který se tématem literárního expresionismu v české literatuře aktivně zabývá. Poválečná avantgarda se zaměřuje na vytvoření čistého nového umění, které by napomohlo rekonstrukci starého světa.²³ Götze reflektuje první světovou válku shodně jako autoři německy psaného expresionismu. Nová literatura by měla být vystavěna na troskách první světové války.²⁴ V návaznosti na to charakterizuje Götze přestavbu společnosti nebo lépe řečeno válkou zničeného celého světa. „Zvláště v počátku se v Götzeových úvahách setkáme s využitím pojmu expresionismus jako estetického a stylového kritéria. Dobu, v níž Götze a jeho současníci žijí, chápe kritik jako „dobu přechodnou“.“²⁵ Nejde tedy, jako u Devětsilu, o totální vytěsnění dosavadních uměleckých forem; spíše se jedná o pokus o jejich významovou aktualizaci.²⁶ Götze tak vyzdvihuje expresionistické snahy o nového člověka, svět a obnovu vztahů.²⁷ Nicméně je to právě František Götze, který se roku 1922 od expresionismu a Literární skupiny odvrátí. Na expresionismus ale docela nezanevře a i dlouho po tom se nadále snaží nalézt co nejpřesnější charakteristiku expresionistické literatury, v centru

²⁰ Srov. BALCERZAN, Edward. *Kręgi wtajemniczenia: czytelnik, badacz, tłumacz, pisarz*. Kraków: Wydawn. Literackie, 1982. ISBN 8308006051, s. 257-286.

²¹ Srov. JELÍNKOVÁ, Eva. *Echa expresionismu: recepcie německého literárního hnutí v české avantgardě (1910-1930)*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. 405 s. Mnemosyne; sv. 3. ISBN 978-80-7308-305-2, s. 9.

²² František Götze srovnával expresionismus se socialistickým realismem viz WIENDL, Jan. *Báseň a strategie: „Expresionismus“ a česká avantgarda 20. let*. In: Slovo a smysl, 2004, 1(1), s. 140-151. ISSN 1214-7915. Dostupné také z: <http://cl.ff.cuni.cz/slovoasmysl/downloady/sas1.pdf>.

²³ Tuto snahu můžeme chápat jako paralelu „nového“ umění expresionismu.

²⁴ GÖTZE, František. Kapitoly literárněkritické. In: Socialistická budoucnost 1. a 2. 3. 1921; též in: Avantgarda známá a neznámá, Svoboda, Praha 1971b, s. 110.

²⁵ WIENDL, Jan. *Báseň a strategie: „Expresionismus“ a česká avantgarda 20. let*. In: Slovo a smysl, 2004, 1(1), s. 140-151. ISSN 1214-7915. Dostupné také z: <http://cl.ff.cuni.cz/slovoasmysl/downloady/sas1.pdf>.

²⁶ Srov. tamtéž.

²⁷ Srov. tamtéž.

jeho zájmu stálo zejména drama. Významné postavení zaujala Götzova studie *Ke kritice literárního expresionismu*²⁸.

Mezi její hlavní představitele Literární skupiny můžeme zařadit Čestmíra Jeřábka, Lva Blatného, Zdeňka Kalistu a jiné. Skupina zakládá i svůj vlastní časopis *Host*. Snahy tohoto „expresionistického uskupení“ nejsou však vždy jako ryze expresionistické přijímány a stávají se odmítnuty jak ze strany literárního kritika F. X. Šaldy, tak Ludvíka Kundery, který je dokonce označuje doslova za „bezzubé“²⁹.

Literární skupina stála v čínorodé polemice se skupinou Devětsil, zejména pak jejich hlavní představitelé Götz a Karel Teige³⁰. Zatímco se Götz zaměřuje spíše na slovesné umění, soustředí se Teige výhradně na to výtvarné. Vývoj Teigeho vztahu a expresionismu charakterizujeme jako negativní. Dle jeho zápisků v deníku a jiných zdrojů se dozvídáme, že jeho přístup k jakýmkoliv „ismům“ je záporně pojímán vůbec. Jeho stanovisko hájí tím, že je třeba radikálně jednat a nastolit potřebnou změnu. Předválečná avantgarda ale v tomto ohledu nemá kýžený účinek.³¹ Takto se vyjadřuje v sesbíraných fragmentech jeho přednášky z 26. 2. 1922 *Čtení o německém expresionismu*³² a následně v teoretické stati *O expresionismu*³³.

Expresionistická díla jsou hojně vydávána v Dobrém díle Josefa Florian. Vůdčí roli zde, minimálně v mezích této práce, zaujímají Reynkovy překlady. Jejich průběh a neskonalé nadšení můžeme pozorovat v dalekosáhlé korespondenci Reynka s jeho spolupracovníky³⁴. Konec světové války zajistil čilý zájem o jak

²⁸ GÖTZ, František. *Ke kritice literárního expresionismu*. In: *Host* 1, 1921-22, prosinec 1921, s. 55-60.

²⁹ Srov. JELÍNKOVÁ, Eva. *Echa expresionismu: recepce německého literárního hnutí v české avantgardě (1910-1930)*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. 405 s. Mnemosyne; sv. 3. ISBN 978-80-7308-305-2, s. 9.

³⁰ Tímto odkazujeme na jejich čínorodou diskuzi o expresionismu z roku 1922.

³¹ Srov. JELÍNKOVÁ, Eva. *Echa expresionismu: recepce německého literárního hnutí v české avantgardě (1910-1930)*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. 405 s. Mnemosyne; sv. 3. ISBN 978-80-7308-305-2, s. 61-62.

³² TEIGE, Karel. *Čtení o německém expresionismu*. In: *Host* 1, 1921-1922, č. 7-8, s. 157-161.

³³ TEIGE, Karel. *O expresionismu*. In: *Rovnost* 38, 1922, č. 17, s. 3-4.

³⁴ REYNEK, Bohuslav, ŠERÝCH, Jiří, ed. a MED, Jaroslav, ed. *Korespondence*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012. 859 s. ISBN 978-80-246-1861-6.

literární, tak o výtvarnou odnož. Florian uvádí díla vestfálských malířů, jako např. Alberta Schamoniho (1906-1945). Roku 1919 pak objevuje a sám interpretuje dílo jednoho z nejznámějších malířů jeho doby, a to Vasila Kandinského. Spolupráce s expresionismem ale neomezuje pouze na zahraniční tvorbu. Do nákladu nakladatelství se roku 1929 zařadí kupříkladu *Proměna* Franze Kafky.³⁵

Dalším významným literárním teoretikem zabývajícím se expresionismem je Bedřich Václavek. Jeho hodnocení „německého“ expresionismu je dosti ambivalentní a často se uchyluje k negativnímu (stejně jako Teigeho), ale také pozitivnímu stanovisku (s navázáním na teze Götze).³⁶

Můžeme sledovat určitou syntézu mezi výtvarným uměním a literaturou. Na literárním poli chybí pluralita etablovaných skupin. Absence ale neznamená, že by autoři museli být doslova solitéry, někdy je nahrazena skupinami existujícími na poli výtvarném. V tomto ohledu můžeme třeba zmínit skupinu Osma, ke které se přidružují např. bratři Čapkové nebo František Langer.³⁷ Později vzniknuvší Skupina výtvarných umělců se stává rozhodující pro celou uměleckou scénu. Jak je nám jistě známo, inklinují zejména bratři Čapkové zejména k francouzskému umění³⁸, což je mimo jiné z hlediska poválečného naladění společnosti logický krok.

Tato interakce ale není jedinou. Činorodá výměna probíhá taktéž s německou expresionistickou platformou. Kontakt výtvarných skupin je navázán s několika silnými německými skupinami, např. se skupinou Die Brücke, Der blaue Reiter apod. Obeznamnost se zahraniční uměleckou scénou, konkrétně i s expresionistickou, můžeme sledovat taktéž v Reynkových překladech. On sám překládá několik statí o německých a rakouských expresionistických malířích (viz konkrétní příklady v *Přílohách*). Zdrojem pro všechny překlady nemusí být jen samostatně vydané publikace, převáděny jsou také statě a články

³⁵ Srov. MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Vyd. 2., rozš., V Portále 1. Praha: Portál, 2004., viii s. obr. příl. ISBN 80-7178-939-9., s. 73.

³⁶ Srov. JELÍNKOVÁ, Eva. *Echa expresionismu: recepce německého literárního hnutí v české avantgardě (1910-1930)*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. 405 s. Mnemosyne; sv. 3. ISBN 978-80-7308-305-2, s. 81-88.

³⁷ Srov. tamtéž, s. 20.

³⁸ Markantnější tíhnutí k francouzské literatuře bychom mohli vysvětlit obecným odvrácením od „německé“ kultury a obnovením české identity (paralela k národnímu obrození).

z expresionistických časopisů, jako např. *Der Sturm* nebo *Die Aktion*. To ovšem neznamená, že by „výměna“ textů byla pouze jednosměrná. Překládány jsou taktéž texty českých literátů, především zásluhou Otty Pícky³⁹, a následně otištěny ve výše zmíněných časopisech. Recepce „německého“ expresionismus se soustřeďuje do časopisů *Umělecký měsíčník*, *Scéna*, *Přehled*, *Nova et vetera* nebo do několika jinde publikovaných článků, jako těch např. Františka Langera, Karla Čapka apod. Oba tyto autoři zastávají velmi protichůdné postoje. Zatímco Langer v *Uměleckém měsíčníku* informuje o stavu nové německé literatury s nadšením a zalíbí si patetičnost lyrických výpovědí zejména Franze Werfla⁴⁰, odmítá Čapek ve svém článku *K nejmladší německé poezii*⁴¹ z podzimu 1913 Werflovu tvorbu vůbec označit jako poezii. Tohoto soudu je ušetřena jen Else Lasker-Schülerová⁴², básnířka „neobyčejně jemných a prchavých veršů, jichž bolestně hravý, neurčitý půvab upomíná na nejcitlivější verše minulých francouzských symbolistů“⁴³. Nicméně i Čapek niternost, naléhavost a křečovitost přijímá, zejména jako prostředek k vysvobození od novoklasicismu a novoromantismu. I přesto však postrádá u této poezie něco podstatného. Čapek odmítá expresionismus jako literární směr, s jeho závěrem se mimochodem se ztotožnil i Karel Teige. Podle Čapka nedisponuje forma expresionistických textů vynalézavostí a disciplínou.⁴⁴ Teige jeho tvrzení ještě vygraduje, když prohlašuje, že je expresionismus a ostatní avantgardní směry „umění individualistické, formalistní a lartpourlaristické“⁴⁵.

³⁹ Srov. JELÍNKOVÁ, Eva. *Echa expresionismu: recepce německého literárního hnutí v české avantgardě (1910-1930)*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. 405 s. Mnemosyne; sv. 3. ISBN 978-80-7308-305-2, s. 22.

⁴⁰ Franz Werfel (1890-1945) byl přední představitel pražské německé literatury a čelní expresionistický autor.

⁴¹ ČAPEK, Karel. *K nejmladší německé poezii*. In: ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře*. 1. 1. souborné vyd. Praha, 1984.

⁴² Else Lasker-Schülerová (1869-1945) byla německá židovská expresionistická dramatička a básnířka. Jejím nejznámějším dramatem je *Die Wupper* (1908), z její poezie je často citována báseň *Ein alter Tibetepich* [Starý tibetský koberec].

⁴³ ČAPEK, Karel. *K nejmladší německé poezii*. In: ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře*. 1. 1. souborné vyd. Praha, 1984, s. 340.

⁴⁴ Srov. tamtéž.

⁴⁵ JELÍNKOVÁ, Eva. *Echa expresionismu: recepce německého literárního hnutí v české avantgardě (1910-1930)*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. 405 s. Mnemosyne; sv. 3. ISBN 978-80-7308-305-2, s. 93.

Antologie *Haló, tady je víchřice!*⁴⁶ Kundera dále rozvíjí teoretizaci avantgardních směrů v literatuře také ve studii *DADA*⁴⁷. Přínosné jsou pro nás taktéž např. studie Růženy Grebeníčkové o expresionistickém divadle⁴⁸ nebo studie *Expresionismus jako hnutí a směr* ve sborníku *Expresionismus a české umění*⁴⁹.

V rámci ideologizace umění je mimo jiné i tehdy monopolním socialistickým umění bohužel často zveličován, desinterpretován a dochází k částečné devalvaci.⁵⁰ V sedmdesátých letech pak nastává „rekonstrukce“ expresionismu a do vztahu s ním jsou uvedeni i autoři jako Richard Weiner nebo František Halas, jejichž jména nejsou do té doby výrazně s expresionismem spojována. Tématem expresionismu se podrobně zabývá také Jindřich Chaloupecký, jehož studie *Expresionisté*⁵¹ se zaslouhuje o uvedení některých autorů do expresionistického kontextu, jako například pro tuto práci stěžejního Bohuslava Reynka, ale také Ladislava Klímy, Jakuba Demla, Jaroslava Haška nebo již výše zmíněného Richarda Weinerja. Dále můžeme jmenovat taktéž krátkou, ale významnou stat' Martina Podivínského z roku 1993 pod názvem *Nástin expresionismu v české poezii*⁵². V roce 2000 uveřejňuje svou původně habilitační práci *Expresionismus* olomoucká germanistka Ingeborg Fialová-Fürstová. Na otázku charakteristiky české odnože expresionismu reaguje s naprosto jasnou odezvou. Český expresionismus neexistuje.⁵³ V českém umění tíhnoucímu k expresionismu

⁴⁶ KUNDERA, Ludvík. *Haló, je tady víchřice - víchřice: Expresionismus*. 1. vyd. Praha, 1969.

⁴⁷ KUNDERA, Ludvík. *Dada*. Praha: Jazzová sekce, 1983. 262 s., [10] s. obr. příl. Jazzpetit; č. 13.

⁴⁸ Srov. FIALOVÁ-FÜRSTOVÁ, Ingeborg, ed. *Expresionismus: několik kapitol o německém, rakouském a pražském německém literárním expresionismu*. Olomouc: Votobia, 2000. 366 s. ISBN 80-7198-456-6, s. 7.

⁴⁹ GREBENÍČKOVÁ, Růžena. *Expresionismus jako hnutí a směr*. In: BREGANT, Michal. *Expresionismus a české umění 1905-1927*. V Praze: Národní galerie, 1994.

⁵⁰ Srov. FIALOVÁ-FÜRSTOVÁ, Ingeborg, ed. *Expresionismus: několik kapitol o německém, rakouském a pražském německém literárním expresionismu*. Olomouc: Votobia, 2000. 366 s. ISBN 80-7198-456-6, s. 8.

⁵¹ Studie vznikla v letech 1947-1991.

⁵² PODIVÍNSKÝ, Martin. *Nástin expresionismu v české poezii*. In: AUPO Facultas philosophica Philosophica – Aesthetica Litteraria – Thetralia – Cinematigraphica – Sv. 9, sv. 1 – 1993, s. 19-25.

⁵³ Srov. FIALOVÁ-FÜRSTOVÁ, Ingeborg, ed. *Expresionismus: několik kapitol o německém, rakouském a pražském německém literárním expresionismu*. Olomouc: Votobia, 2000. 366 s. ISBN 80-7198-456-6, s. 41-44.

spatřuje pouze převzetí a rozvíjené německo-rakouské tradice. Argumentuje faktem, že situace kolem roku 1910 je v Německu přímým spouštěčem pro expresionismus jako reakce na tehdejší vyhrocenou dobu, což ve srovnání s jinými zeměmi nemá obdoby.⁵⁴ Přiznává pouze existenci expresionistické pražské německé literatury, kterou dokládá hned několika dobovými články např. z deníku *Prager Tagblatt*.⁵⁵ Nicméně pražská německá literatura nestojí v zájmu této práce.

Ludvík Kundera nebo podobně také Jindřich Chalupecký tvrdí, že autoři k tomuto směru dospěli nevědomky, vedeni dobovou situací, která jejich pohled na svět silně formovala. Toto dokládá taktéž František Buriánek se své knize *Česká literatura první poloviny XX století*, kde uvádí, že expresionismus je „příznačným výrazem idealisticky orientované snahy postavit proti ničivé síle války a technické civilizaci duchovní hodnoty člověka.“⁵⁶ Dle bádání polské profesorky Joanny Goszczyńskiej je český expresionismus vždy diskriminován.⁵⁷ S názorem Fialové-Fürstové Goszczyńska polemizuje v článku *Expresionismus v české literatuře na začátku 20. století*⁵⁸ v českém překladu Marie Havránkové, dále pak článku *Spor o expresionismus*⁵⁹ ve sborníku z konference *Hledání expresionistických poetik* v Českých Budějovicích z roku 2006.

Tématem neprogramového expresionismu se zabývá Jaroslav Med. Ten např. ve svém článku *Česká literatura a německý expresionismus v letech 1910-1920*⁶⁰ z roku 2005 nastiňuje problematiku uchopení expresionismu, podává jeho základní charakteristiku a zmiňuje mimo jiné pro tuto práci ústředí osobnost Bohuslava Reynka. Podle něj zůstává otázkou opomíjení tří expresionistických

⁵⁴ Srov. tamtéž, s. 40.

⁵⁵ Srov. FIALOVÁ-FÜRSTOVÁ, Ingeborg, ed. *Expresionismus: několik kapitol o německém, rakouském a pražském německém literárním expresionismu*. Olomouc: Votobia, 2000. 366 s. ISBN 80-7198-456-6, s. 46.

⁵⁶ BURIÁNEK, František. *Česká literatura první poloviny XX století*. Praha: Československý spisovatel, 1981, s. 145-146.

⁵⁷ Srov. GOSZCZYŃSKA, Joanna. *Spor o expresionismus*. In: *Hledání expresionistických poetik*. Bauer, Michal (ed.). České Budějovice: Jihočeská universita v Českých Budějovicích, 2006, s. 24.

⁵⁸ GOSZCZYŃSKA, Joanna. *Expresionismus v české literatuře na začátku 20. století*. In: *Česká literatura*, roč. 52, 2004, č. 1, s. 82-89. Přeložila Marie Havránková.

⁵⁹ GOSZCZYŃSKA, Joanna. *Spor o expresionismus*. In: *Hledání expresionistických poetik*. Bauer, Michal (ed.). České Budějovice: Jihočeská universita v Českých Budějovicích, 2006, s. 23-31.

⁶⁰ MED, Jaroslav. *Česká literatura a německý expresionismus v letech 1910-1920*. In: *Česká literatura*, 2005, 53(5), s. 688-693. ISSN 0009-0468.

sbírek Bohuslava Reynka z dvacátých let (*Rybí šupiny, Had na sněhu, Rty a zuby*), které podle jeho názoru představují „vrcholnou projekci expresionistických snah v české poezii“⁶¹. Na konci tohoto článku uvádí mimo jiné krátký výčet „německých“ expresionistů, jejichž díla jsou Reynkem přeložena.

1.2.2. Charakteristika českého expresionismu

Podle našeho názoru je ale situace v českých zemích v mnoha ohledech podobná. Expresionismus není pouze „německou“ výsadou, ale je to životní styl, metoda cítění světa.⁶² Různorodost zejména v poezii je přímým odrazem doby, ve které je tvořena. Charakterizuje typicky „značný společensko-myšlenkový neklid a rozpad tradičních axiologických modelů“⁶³. I přesto však nemůžeme tvrdit, že by česká společnost prodělala tak hluboký otřes jako společnost „německá“. Příklad můžeme nalézt v Götzově teorii, která ještě stále přijímá realitu s láskou a porozuměním, ne tak radikálním odmítnutím veškerého řádu a Boha.⁶⁴

Dle Fialové-Fürstové (2000) není ale český umělec schopen typicky expresionisticky demolovat národní tradice, mýty nebo jazyk, uvědomme si, že se stále pochybujeme v časovém rozpětí mezi lety 1910-1920, kdy se národní identita, tradice a jazyk spíše uchovávaly a byly spíše ochraňovány.⁶⁵ Nicméně proti tomuto stanovisku se musíme mírně ohradit. Pokud by autor nebyl schopen jakékoliv destrukce, nepopíralo by zásadně existenci expresionismu, která je již jasně doložená a zřejmá? Z našeho pohledu se takto radikálně podané stanovisko jeví až příliš radikální a definitivní.

Samozejmě nemůžeme hovořit o českém expresionismu, který by se v kvantitě ztvárnění vyhrcovenosti vyrovnal tomu „německému“. U většiny autorů

⁶¹ MED, Jaroslav. *Česká literatura a německý expresionismus v letech 1910-1920*. In: Česká literatura, 2005, 53(5), s. 688-693. ISSN 0009-0468, s. 690.

⁶² Srov. GÖTZ, František. *O Hosta a o ty, kteří stojí za ním*. In: Avantgarda známá a neznámá, Svoboda, Praha 1971d, s. 198-199.

⁶³ MED, Jaroslav. *Česká literatura a německý expresionismus v letech 1910-1920*. In: Česká literatura, 2005, 53(5), s. 688-693. ISSN 0009-0468, s. 688.

⁶⁴ Srov. GÖTZ, František. *O Hosta a o ty, kteří stojí nad ním*. In: Avantgarda známá a neznámá, Svoboda, Praha 1971d, s. 200.

⁶⁵ Srov. FIALOVÁ-FÜRSTOVÁ, Ingeborg, ed. *Expresionismus: několik kapitol o německém, rakouském a pražském německém literárním expresionismu*. Olomouc: Votobia, 2000. 366 s. ISBN 80-7198-456-6, s. 41.

pojednáváme o rysech, které sice byly s „německým“ expresionismem společné, nicméně se stále jedná o prvky, které chápeme spíše jako aktualizaci těch, které existují již odedávna a těch, které existují v rámci zachované domácí tradice.⁶⁶ Nicméně tento fakt neznamena, že by se autoři bránili ničení národních tradic, postupů a forem.

V souvztažnosti k hlavnímu tématu této práce komentujeme zejména jeden specifický okruh autorů. V české literatuře se totiž, jak již bylo výše zmíněno, nacházeli autoři tzv. bezprogramového expresionismu, kteří se dobrovolně do žádné etablované skupiny nezařazují. Mezi tyto autor patří představitelé předválečné literatury jako Karel a Josef Čapkovi, František Langer, Richard Weiner, Vladislav Vančura, Bohuslav Reynek, Jakub Deml, Jaroslav Durych, Jan Weiss apod.⁶⁷ Autoři svá díla jako expresionistická neidentifikují a mnohdy se od expresionismu nechávají spíše pasivně zasáhnout, což odporuje radikální a akční povaze tohoto směru.

Za typicky expresionistické pokládáme bezesporu dílo Richarda Weinerja. Jeho osobitě zachycený prožitek první světové války koresponduje s charakteristicky „německým“ programovým expresionismem. Otřesnost tohoto zhoubného konfliktu a jeho vliv na osobnost můžeme sledovat v povídkových sbírkách *Lítice* (1916), dále pak *Netečný divák* (1917) nebo *Škleb* (1919). U všech svou si můžeme povšimnout silně expresivních názvů nebo expresionistech symbolů, ke kterým odkazují. Dalším významným zástupcem je katolický literát Jakub Deml. Ten se svých prózách *Tance smrti*, jmenovitě pak *Hrad smrti* (1912), *Tanec smrti* (1914), a dále lyrické próze *Miriam* (1916) pracuje s motivem mučivého snu, tajemství, smrti, strnutí a otázkou života a víry.⁶⁸ Ve vztahu k Bohuslavu Reynkovi je taktéž třeba zmínit literární tvorbu Josefa Čapka, konkrétně pak jeho

⁶⁶ Srov. VOISE-JECHOVA, Hana. *Motiv nevyřčeného u expresionistů a jejich předchůdců. Několik poznámek k české próze z první poloviny 20. století.* In: *Hledání expresionistických poetik.* Bauer, Michal (ed.). České Budějovice: Jihočeská universita v Českých Budějovicích, 2006, s. 33-34.

⁶⁷ Autoři se zvýrazněnými jmény budou dále komentováni.

⁶⁸ Srov. CHALUPECKÝ, Jindřich et al. *Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, podivný Hašek.* Vyd. 2. Praha: Torst, 2013. 233 s. ISBN 978-80-7215-453-1, s. 99-111.

lyrickou prózu *Lelio* (1917). Titulní povídky *Lelio*, *Veš* a *Opilec* v Čapkově sbírce *Lelio* jsou mimochodem vydány také v časopisu *Die Aktion*.

Centrální motiv zaujímá i velkoměsto se všeho novými hrůzně vyhlížejícími vymoženostmi. Zachyceny jsou městské periferie a prostor hospody. Dynamický vývoj je perpetuum mobile, které svým neutuchajícím pohybem probouzí v lidském subjektu vzdor, touhu po novém začátku bez toho zkaženého prostředí. I v českém expresionismu usilovali autoři o rozbití formy a revoltu vůči znetvořenému jazyku. Hrdinové často žádají obnovu jazyka, nahrazení starých syntaktických vazeb novými. Hojně je užití neologismů. V české próze vévodil toho času styl formy výčtu volně seřazených scén, které se neřadily v uzavřené kompozičně logicky sřetěženého děje.⁶⁹ Tímto autoři navazují na dlouholetou tradici, a pak volně tedy na expresionistickou. Expresivita jazyka působí stejnou silou jako expresivita v německy psané literatuře. Její působivost je vygradována zhuštěním, minimalizací slovního aparátu, tzv. Telegrammstil [telegramovým stylem] a užitím velké škály sytých barev. Autoři neplýtvají silně působícími výrazy a odrážejí tak neskutečnou hrůznost, zlo a ošklivost reality a mnohdy zacházejí až do typicky expresionistické estetik hnusu.

Subjekt na rychlou změnu jeho životního prostředí často sklouzává do jeho vnitřního světa, ovládá jej vztek, šílenství, negativní postoj. Dalekosáhlá introspekce do psychiky postav informuje o nestabilním psychické rozpoložení. Ztracenost literárního subjektu a jeho děs je vyobrazen v Durychově *Bloudění*. Hrdinové jsou natolik ochromeni, že ztrácejí schopnost komunikace se svým okolím. „Tam, kde nelze věci nazvat jménem, nastává mlčení, které proměňuje v nicotu.“⁷⁰ Tato neschopnost neguje možnost vytvoření a rozvíjení vlastní identity. Časté je užití motivu dvojníka, který vykresluje schizofrenní povahu postav. Tuto tezi nám dokládá i název Weinerovy povídky *Dvojníci* ze sbírky *Lítice*. Halucinace jsou tematizovány ve sbírce *Barák smrti* (1927) Jana Weisse

⁶⁹ VOISINE-JECHOVÁ, Hana. *Motiv nevyřčeného u expresionistů a jejich předchůdců. Několik poznámek k české próze z první poloviny 20. století*. In: *Hledání expresionistických poetik*. Bauer, Michal (ed.). České Budějovice: Jihočeská universita v Českých Budějovicích, 2006, s. 42.

nebo Čapkově *Lelio*. Subjekt uniká od reality a svět se stává nekonečnou abstrakcí. Typickým prostředkem pro ještě větší umocnění bezvýhodnosti je hyperbolizace. Úděl hrdinů je nosit břímě nikdy nekončící vinny, která je doprovázena všudypřítomným strachem, zoufalstvím.

Termín expresionismu je málo jasný a obvykle se myslí přitom na exaltované uchvácení nekontrolovatelnými hlubinnými silami citovosti a pudovosti. To samozřejmě už však je důsledkem rozpadu osobnosti či dokonce jejím zmizením. Druhým, stejně důležitým rysem expresionismu je apokalyptický pocit konce evropské civilizace.⁷¹

Pochmurnému obrazu dále vévodí motiv smrti nebo sebevraždy. Její zpracování můžeme sledovat v změně charakteru mnoha z hlavních literárních motivů. Jedním z takových je i motiv moře. Dříve očištný a blahodárny přírodní vodní živel se pod rukama také českých expresionistů mění ve všeničící divokou bestii, která často přináší smrt.⁷² O přerodu tohoto motivu budeme mluvit později taktéž u Reynka.

Jedinečnost české literatury v období expresionismu byla schopnost neustálého odkazu na směry již předešlé. Tak nalézáme odkazy gotiku, baroko, na romantického Máchu. Společný rys s „německým“ expresionismem můžeme shledat na příkladu baroka. Co je nejmarkantnější a pro naši otázku existence českého expresionismu nejdůležitější, je fakt, že taktéž baroko nebylo dlouho přijímáno jako literární směr a stalo se tématem nejedné polemiky.

V Čechách snad ještě výrazněji než kdekoli jinde, neboť baroko bylo dlouho provázeno soudy rozpornými, rozpačitými nebo i negativními, a jeho ohlasy, a to především u katolických expresionistů, nebo aspoň u autorů, kteří byli expresionismu něčím blízcí, vyvolávaly jakýsi postoj implicitně obranný nebo i oslavný.⁷³

⁷¹ CHALUPECKÝ, Jindřich et al. *Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml, Ladislav Klíma, podivný Hašek*. Vyd. 2. Praha: Torst, 2013. 233 s. ISBN 978-80-7215-453-1, s. 197.

⁷² Srov. GOSZCZYNSKA, Joanna. *Expresionismus v české literatuře na začátku 20. století*. In: Česká literatura, roč. 52, 2004, č. 1. Přeložila Marie Havránková, s. 88.

⁷³ VOISINE-JECHOVÁ, Hana. *O květech hadích a jiných: český expresionismus a avantgarda ve světovém kontextu*. Bohemica litteraria, 2011, 14(2), s. 35. ISSN 1213-2144. Dostupné také z: <http://digilib.phil.muni.cz/handle/oktavo/104762>.

Podobně bylo vzýváno baroko i německy psané literatuře. Vzpomeňme například slavný citát rakouského žurnalisty a kritika Karla Krause, který prohlásil „Herr, gib uns unser täglich Barock!“⁷⁴ [Bože, dej nám denně baroko!]⁷⁵.

Jestliže je však v českých barokních vizích inspirovaných rozporností světa vyjádřen nej- častěji obecný osud člověka na zemi a jen ve vrcholných dílech se objevuje jeho individuální tvář, u autorů začátku 20. století subjektivní rysy převládají, a tím pak vzniká dramatický obraz zápasu, sporu a touhy jedince, který se snaží ze své jedinečnosti uniknout.⁷⁶

Návaznost na české milníky ale není podmínkou. Připomeňme si znovu Chalupeckého teorii o šíření vlivu expresionismu. Ten neprobíhal mezi autory klasicky skrz výměnu, ale autoři tvořili expresionistická díla na sobě nezávisle.⁷⁷ Tak můžeme zachytit expresionistické rysy například v díle Ladislava Klímy. Jeho raná díla vykazují mnoho styčných bodů, stejně tak jako překvapivě v pravděpodobně nejslavnějším českém románu *Dobrý voják Švejk* (1911) od Jaroslava Haška. Kupříkladu prózu Weinera vnímáme spíše z hlediska vazby na prostředí kosmopolitní než národní.⁷⁸ V jeho případě Weinera docházíme k závěru, že množství prvků pocházejících i z jiných tehdy aktuálních směrů dávají vzniknout jazyku, který není možné s pojetím klasického expresionismu jednoduše zaměnit.⁷⁹

⁷⁴ KRAUS, Karl. Vom großen Welttheaterschwindel. In: In dieser großen Zeit ? Aufsätze 1914-1925. 1971. Text im Projekt Gutenberg. Projekt Gutenberg - Klassische Literatur Online [online]. [cit. 2017-27-07]. Dostupné také z: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/-5673/47>.

⁷⁵ Překlad Markéta Polášková

⁷⁶ VOISINE-JECHOVÁ, Hana. *O květech hadích a jiných: český expresionismus a avantgarda ve světovém kontextu*. Bohemica litteraria, 2011, 14(2), s. 36. ISSN 1213-2144. Dostupné také z: <http://digilib.phil.muni.cz/handle/oktavo/104762>.

⁷⁷ Srov. GOSZCZYNSKA, Joanna. *Expresionismus v české literatuře na začátku 20. století*. Česká literatura, roč. 52, 2004, č. 1, s. 87. Přeložila Marie Havránková.

⁷⁸ Srov. VOISE-JECHOVA, Hana. *Motiv nevyřčeného u expresionistů a jejich předchůdců. Několik poznámek k české próze z první poloviny 20. století*. In: *Hledání expresionistických poetik*. Bauer, Michal (ed.). České Budějovice: Jihočeská universita v Českých Budějovicích, 2006, s. 47.

⁷⁹ PAPOUŠEK, Vladimír. *Gravitace avantgard: imaginace a řeč avantgard v českých literárních textech první poloviny dvacátého století*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2007. 144 s. ISBN 978-80-86903-52-1, s. 57.

2. Expresionismus Bohuslava Reynka ve srovnání s „německým“ expresionismem

2.1. Bohuslav Reynek

Bohuslav Reynek se narodil 31. 5. 1892 v Petrkově do rodiny místního statkáře. Po desíti letech života na vesnici se rodina uchýlila do nedaleké Jihlavy, kde mladý Reynek studoval reálku. Již tehdy se u něj projevil a rychle prohluboval zájem o výtvarné a slovesné umění. Po složení maturity odešel Reynek na přání jeho otce studovat do Prahy na c. k. Vysokou školu technickou. Nicméně tato dráha jej neoslovila a záhy tato studia opustil. Vrátil se do Petrkova, kde pracoval na rodinném statku.

Roku 1912 uskutečnil první cestu do Francie, v tento čas také začal poprvé oficiálně malovat a psát. Nedlouho na to navázal dlouhotrvající spolupráci s jeho od té doby osudovým vzorem Josefem Florianem. Staroříšské nakladatelství Dobré dílo poskytlo mladému Reynkovi stabilní platformu, kde mohl publikovat texty jak své vlastní, tak ty přeložené. Nezůstal však pouze u Dobrého díla. Reynek publikoval i v rámci své vlastní bibliografické edice *Sešity poezie* (1921-1927), která dohromady čítala sedm svazků.

Jeho cesta do Francie nebyla zdaleka tou poslední. Od roku 1923 je podnikal víceméně pravidelně. V Grenoblu se pak prostřednictvím překladu sbírky *Ta vie est la* (1923) seznámil s její autorkou a jeho svou budoucí ženou Susanne Renaud (1889-1964). Po jejich sňatku v roce 1926 spolu žili ještě střídavě ve Francii a Petrkově. Od roku 1936 se z důvodu smrti Reynkova otce natrvalo přestěhovali na rodný statek.

Reynkovu tvorbu ovlivňovala taktéž jeho velmi cenná přátelství. Z českých spisovatelů můžeme jmenovat Vladimíra Holana, Františka Halase, z výtvarného umění pak Josefa Čapka nebo Jaroslava Šerých. Jeho výtvarné práce byly vystavovány jak na domácí půdě, tak i v zahraničí.

Za okupace trpěl introvertní Reynek bolestnou ztrátou jeho milovaného domova, kterého se musel vzdát a pronajmout jej německým okupantům. Tehdy mu podal

ruku Josef Florian, který mu i celé jeho rodině poskytl chybějící útočiště. Po válce se ihned vrací na petrkovský statek, ten ale v jeho ruce nezůstal dlouho a stal se součástí státního hospodářství. Reynek zde ještě několik let pracoval jako zemědělský dělník.

První literární počín se objevil roku 1914 v časopise *Moderní revue*. Jeho další práce můžeme nalézt např. v časopisech *Akord*, *Archa*, *Host*, *Kmen* apod. Pro tuto práci jsou centrální díla vydaná po skončení první světové války, která vytvořila ucelenou expresionistickou trilogii. Ve třicátých letech dochází v Reynkově tvorbě k převratu a odklonu od expresionismu. Přesto ale nemůžeme zcela jeho rysy opomenout ani v dalších dílech. Důležitá byla jeho překladatelská činnost. Díky jeho aktivnímu zájmu se zasloužil o zprostředkování mnoha významných a zvučných jmen tehdejší literatury a umění vůbec.

Bohuslav Reynek je nejčastěji v kontextu české literatury vnímán jako katolický meziválečný autor. Poměrně nedávno ale došlo k jeho převratné rehabilitaci a Reynek se tak stává autorem taktéž expresionistickým. Relativně nové zjištění nám otvírá prostor pro bližší zkoumání této problematiky. Jak již totiž záhy zjistíme, není definice expresionismu vůbec jednoduchá, a to jak „německého“, tak i českého.⁸⁰

2.2. Úvodní slovo

V této kapitole se zaměříme na specifika Reynkova expresionismu. Budeme se je snažit usouvztažnit do kontextu s „německým“ expresionismem a vyzdvihnout zejména společné charakteristiky. Důvodem je obhajoba existence českého a potažmo taky reynkovského expresionismu v domácím kontextu.

V rámci výzkumu rozdílů mezi reynkovským a „německým“ expresionismem jsme se setkali v mnoha obtížích. Jak již bylo v předešlých kapitolách několikrát naznačeno nebo přímo explicitně uvedeno, je dost složité vůbec vystihnout obecnou charakteristiku „německého“ proudu, natož tak českého nebo reynkovského.

⁸⁰ Srov. MED, Jaroslav a POIRECKÝ, Josef. Bohuslav Reynek. In: [slovníkceskeliteratury.cz](http://www.slovníkceskeliteratury.cz) [online]. [cit. 2017-15-08]. Dostupné z <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1105>.

Tuto tezi můžeme rozvíjet například na přítomnosti božského principu. Ačkoliv se expresionistická díla ve většině od víry odklání, existují individuální expresionistické počiny, které ji pojmají jako jedno z hlavních znaků těchto autorů. Jmenovat zde můžeme např. poezii Else Lasker-Schülerové.

V centru našeho zájmu stojí Reynkovy tři expresionistické sbírky *Rybí šupiny* (1922), *Had na sněhu* (1924) a *Rty a zuby* (1925). Všechny tři spadají do literatury 20. let 20. století. Pro začátek si načrtneme krátké anotace ke všem třem sbírkám.

Rybí šupiny jsou poprvé vydány jako druhý sešit v Reynkových *Sešitech* poezie. Jde o 39 básní v próze. V Rybích šupinách se začínají projevovat první expresionistické tendence. Pro tuto etapu je charakteristický přerod naivních křesťanských vizí k obrazu posledního soudu, vizím zániku, smrti, opuštěným místům a tematizaci posmrtnosti a smrtelnosti vůbec.

Další sbírka *Had na sněhu* vyšla taktéž v rámci jeho *Sešitů*, tentokrát jako čtvrtý sešit. Zde nacházíme 37 básní v próze. Ve sbírce *Had na sněhu* postupuje Reynkovo zoufalství ještě dále. Verše jsou protkány všudypřítomnou beznadějí, zmarem a utápějí se ve všudypřítomném zoufalství.

Trilogii zakončuje sbírka *Rty a zuby*, která vychází roku 1925 a je publikována shodně jako předešlé sbírky v Reynkově vlastní knižnici. Na rozdíl od předešlých dvou sbírek zde nalzáme už básně svázané do veršů.

„A tak se dostal Bohuslav Reynek již na zcela nové cesty, po nichž dospěl k poezii, která se stala jedním z vrcholů českého literárního expresionismu.“⁸¹ Jeho trilogie patří k nejucelenějším expresionistickým obrazům, které v rámci české literatury kdy vznikly.

⁸¹ MED, Jaroslav. *Od snu o ráji k prožitku apokalypsy*. In: MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Vyd. 2., rozš., V Portále 1. Praha: Portál, 2004., viii s. obr. příl. ISBN 80-7178-939-9, s. 97.

2.3. Pokus o obecnou analýzu

Reynkův expresionismus vykryštalizuje pod tlakem tehdy vedoucích literárních směrů, a to symbolismu, secese, impresionismu apod. Odtud můžeme předpokládat inspiraci v barvitých a teatrálních Březinových verších, jejichž vliv pravděpodobně působí na barevnost a vznešenost Reynkovy rané poezie. Nicméně žádný z těchto vlivů nemůžeme pokládat za určující. Mnohem podstatnější bylo pro jeho křesťanskou poezii spojení s přírodou.⁸² Naivita dětství se mísí s harmonickým venkovským prostorem, jeho obyvateli a životním tempem.

Obraz venkova se proměňuje zejména ve sbírce *Rty a zuby* (1925). Zde Reynek využívá časté tematizace zvířecích motivů. Zvířata jsou zproštěna veškeré jejich krásy a nevinnosti a jsou stavěna do kontrastu s ošklivostí, zrůdností a hříchem. Tak můžeme citovat několik veršů např. z básně *Žáby*⁸³.

Žáby do tůní se hrouží,
vtělené a čpavé hříchy
barvy jílů, barvy jíchy,
žáby scvrklé, holé hlavy,
žáby, paskvily pohlaví,

Snaha změnit tragický stav poválečné společnosti formuje Reynkovu krásnou představu o jejím účinku. Krutá dospělá realita odolává dětskému přístupu. Lyrický subjekt vyjadřuje velké zklamání, nechce se své vize vzdát, nicméně si uvědomuje, že je nenávratně pryč. Uvedme si krátký příklad z básně *Kozlata*⁸⁴.

⁸² Srov. MED, Jaroslav. *Bohuslav Reynek – básník samoty a kontemplace*. In: MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Vyd. 2., rozš., V Portále 1. Praha: Portál, 2004., viii s. obr. příl. ISBN 80-7178-939-9, s. 82.

⁸³ REYNEK, Bohuslav. *Žáby*. In: REYNEK, Bohuslav a CHLÍBCOVÁ, Milada, ed. *Rybí šupiny; Rty a zuby; Had na sněhu*. Vyd. 2. (Rty a zuby 3.). Praha: Vyšehrad, 1990. 167 s. ISBN 80-7021-041-9, str. 95.

⁸⁴ REYNEK, Bohuslav. *Kozlata*. In: REYNEK, Bohuslav a CHLÍBCOVÁ, Milada, ed. *Rybí šupiny; Rty a zuby; Had na sněhu*. Vyd. 2. (Rty a zuby 3.). Praha: Vyšehrad, 1990. 167 s. ISBN 80-7021-041-9, str. 83.

V dýmu zadumané stáje
záře úrodná v nich vkročí
v kalné komory mých očí,
do kterých je včarována
všednosti fata morgána.

Lyrický subjekt se snaží proniknout do světa zla a přitom trpí samotou a věčným hledáním. Tak tomu je například v básních *Svítání v zimě*⁸⁵ nebo *Lazarové*⁸⁶.

Myšlenka má unavená
neví, kde se nasytí;
aspoň hledá, kde je stěna,
o kterou se opřítí...

Plakával usedavě, ale jeho oči jakoby vycházely ještě bystřejší a svěžejší, ba nenasytnější z takové lázně. Nebylo pomoci. Bloudil dlouho kalužemi života, opleten vlášením zklamaných a zavržených snů. Už utrmácen skonal a byl pohřben.

Jeho zkoumání dekonstrukce zkaženého světa přináší s sebou jen další utrpení, pohled na hříšnou sprostotu lidí a jejich chování, obrazy rozpadu a tlení. Takto píše Reynek Střížovi již 3. srpna 1915, kde reaguje na hnilobu městského prostředí.

Zde jsem tak osamocen, že mne to chvílemi svírá – ovšem sladčeji a lehčeji mi zde jest tisíckrát než v městě, kde jsou na ulicích všechny tváře pod a kterak Obraz boží – zdá se mi někdy, jako by kol mne rostly pevné kruhy hnsu a hnisu jejich slov, ale hrůzy nemožno se zbavit.⁸⁷

Zkaženost světa vyjadřuje Reynek tematizací spodiny. Tak se nám dostává obrazů pavouků, žab, hadů, bláta apod. Jinak popisuje Reynek zkaženost a hrůznost v básni *Poslední soud*⁸⁸.

⁸⁵ REYNEK, Bohuslav. *Svítání v zimě*. In: REYNEK, Bohuslav a CHLÍBCOVÁ, Milada, ed. *Rybí šupiny; Rty a zuby; Had na sněhu*. Vyd. 2. (Rty a zuby 3.). Praha: Vyšehrad, 1990. 167 s. ISBN 80-7021-041-9, str. 71.

⁸⁶ REYNEK, Bohuslav. *Lazarové*. In: REYNEK, Bohuslav a CHLÍBCOVÁ, Milada, ed. *Rybí šupiny; Rty a zuby; Had na sněhu*. Vyd. 2. (Rty a zuby 3.). Praha: Vyšehrad, 1990. 167 s. ISBN 80-7021-041-9, s. 148.

⁸⁷ REYNEK, Bohuslav, ŠERÝCH, Jirí, ed. a MED, Jaroslav, ed. *Korespondence*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012. 859 s. ISBN 978-80-246-1861-6, s. 43.

⁸⁸ REYNEK, Bohuslav. *Poslední soud*. In: REYNEK, Bohuslav a CHLÍBCOVÁ, Milada, ed. *Rybí šupiny; Rty a zuby; Had na sněhu*. Vyd. 2. (Rty a zuby 3.). Praha: Vyšehrad, 1990. 167 s. ISBN 80-7021-041-9, str. 15.

Povětrí jest plno děl letících do Údolí, slyšeti praskot nově skloubených kostí a svištění a vlání vlasů, zpěvy a nářky a lání; na zemi jest černo a zima, slunce a měsíc jsou zastíněny letícími zástupy, hustými jako pevné tkanivo o mnoha a mnoha vrstvách...

Od mírumilovných obrazů Panny Marie se Reynkův zájem přesunul spíše ke starozákonním motivům, které jsou v jeho expresionistické poezii často přítomny a korespondují svým obsahem lépe s estetikou expresionistického obrazu. Tematika se odráží jak už v samotných názvech *Tanec Salomein*, *Žebř Jákobův*, *Babylon*, *Lazarové*, tak samozřejmě do textových pasáží, tak jako v již výše zmíněné básni v próze *Lazarové*, tak dalších.

Asi mnohý z vás, usychaje pod sáním bolesti nebo chtíče, záviděl ženě Lotově, které se dostalo takové senzace, že definitivně strnula v extázi. Pekelní dokonalost Sodomy a Gomory probudila dokonalost hněvu Hospodínova, a tato opět dokonalost trestu a plnost jeho krásy.⁸⁹

Proměna biblického Ráje se stává centrálním zvratem v biblické tematizaci. Hlavním symbolem je od nynějška Had, který reprezentuje smyslnost. Tak ztrácí i Ráj svou nevinnost a je zcela pokryt prapůvodním lidským hříchem. Biblické obrazy zde ztrácí svůj liturgický ráz a stávají se spíše metaforickými zobrazeními odklonu od Boha.⁹⁰ Jako logický trest přichází smrt a zánik. Obě varianty ale nejsou definitivní, člověk se nikdy nemůže zbavit své viny. Florianovo Dobré dílo a všichni autoři okolo něj vnímají typický motiv apokalypsy jako Boží trest lidského pokolení. Zejména pak odsuzují neuskutečněný návrat k víře a potenciální očistu. Celá negace tohoto procesu spěje k logickému apokalyptickému konci.⁹¹

Expresionistická tematizace tělesnosti, erotu a sexusu neminula ani Reynkovy verše. Reynek čile polemizuje s rolí ženské krásy a jeho touhy po ženském těle. Reynkův lyrický subjekt vystupuje jako silně emočně založený člověk, který skrze svou citovost a empatii poznává svět. Podobnost v emočním naladění veršů

⁸⁹ REYNEK, Bohuslav. *Solný sloup*. In: REYNEK, Bohuslav a CHLÍBCOVÁ, Milada, ed. *Rybí šupiny; Rty a zuby; Had na sněhu*. Vyd. 2. (Rty a zuby 3.). Praha: Vyšehrad, 1990. 167 s. ISBN 80-7021-041-9, s. 130.

⁹⁰ Srov. MED, Jaroslav. *Bohuslav Reynek – básník samoty a kontemplace*. In: MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Vyd. 2., rozš., V Portále 1. Praha: Portál, 2004., viii s. obr. příl. ISBN 80-7178-939-9, s. 84.

⁹¹ Srov. MED, Jaroslav. *Česká literatura a německý expresionismus v letech 1910-1920*. Česká literatura, 2005, 53(5), s. 688-693. ISSN 0009-0468, s. 691.

můžeme hledat také v mnoha dílech německy psaného expresionismu, vždyť citová vypjatost a subjektivita tvoří hlavní rysy toho literárního směru. Subjektivní poznání se u Reynka jeví jako to, které je jediné reálné. Reálnost očima subjektu je pak čtenáři předkládána jako jediná ryzí pravda. K tomu Reynkovi dopomáhá především bystře zvolený slovník. Slova silně expresivně útočí na představivost čtenáře a vsugerují mu obraz, který z básně číší všemi směry.

Není pochyb, že expresionismus přímo ovlivňuje Reynkovu vyjadřovací schopnost. Verše jsou radikálně zkracovány, jsou sdružené do pravidelných slok, nebo jejich dělení nenastává vůbec. Rýmy jsou většinou sdružené. Mnohem častěji Reynek užívá básní v próze, které jsou výsadní formou první a druhé sbírky. Zachována zůstává reynkovská složitost jazykové výstavby, která je patrná taktéž v jeho překladech.

Podpořena je silná expresivita básní. Časté je užití výrazů, které silně evokují pocity, odporost a hnus. Důležitou roli hraje také fonetická stránka veršů. Reynek zde pracuje jak s libozvukem, tak s kakofonií.

*Kachny na dvoře*⁹²

Únor, den se za dnem šerí,
kachnám koří se kačeři,
šedí s modrými zrcadly,
bílí jako sníh padlý,
(...)

Promluvy jsou pravidelnou strukturou veršů dynamicky hnány vpřed, jejich výpověď pak jakoby tryská z jejich slov. Jednotlivé obrazy se navzájem prolínají, kupí se na sebe a zmateně evokují uvězněné výkřiky lyrického subjektu. Básník vyjadřuje svoji ultimátní úzkost a zmítá se v typicky expresionistické křečovitosti.

Stěžejním rysem všech tří sbírek je absolutní barevnost obrazu. Zde můžeme hledat obdoby taktéž v Reynkově výtvarné tvorbě. Básně vykazují velké množství

⁹² REYNEK, Bohuslav. *Kachny na dvoře*. In: REYNEK, Bohuslav a CHLÍBCOVÁ, Milada, ed. *Rybí šupiny; Rty a zuby; Had na sněhu*. Vyd. 2. (Rty a zuby 3.). Praha: Vyšehrad, 1990. 167 s. ISBN 80-7021-041-9, s. 79.

kumulací barvy vyjadřujících adjektiv, čímž silně působí na čtenářovu představivost, podporují změť a chaos a dodávají veršům ještě vyšší míru apelu a sugesce.

V poslední Reynkově expresionistické sbírce se navrácí do harmoničtějšího prostředí a k původním biblickým motivům, které již ale tematizuje velmi jemně. Bůh je součástí všeho. Důležitou roli začne opět ztvárňovat klidná vesnická krajina a bukolický život. Typickým motivem se stává okno, které je vždy zatřené a evokuje tak snovost a tajemnost.⁹³

Také Bohuslav Reynek-křesťan se pokorně vrátil k přírodě, k obyčejným lidem a všedním lidským situacím, v jejichž proměnlivé existenciální nejistotě bude odhalovat tajemství božích záměrů. Ne že tady apel a výkřik, ale pokora a ticho budou nadále tvořit konstanty Reynkova básnického díla, jehož část se stala ve dvacátých letech minulého století ztělesněním českého básnického expresionismu a dala tak české literatuře velice významnou a nadčasově platnou hodnotu.⁹⁴

Společnými body se tedy stává neustálý sužující pocit, emotivnost, vykořeněnost, samota, strach, bloumání, apokalypsa, chaos, expresivnost výrazu, apel, kumulace, hyperbola, pravidelnost veršů, básně v próze apod. Jako typicky reynkovské bychom mohli vnímat jeho venkovskou posedlost, neutuchající, i když mnohdy skrytou, víru v Boha a zejména jeho nezaměnitelný jazykový projev.

⁹³ Srov. MED, Jaroslav. *Bohuslav Reynek – básník samoty a kontemplace*. In: MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Vyd. 2., rozš., V Portále 1. Praha: Portál, 2004., viii s. obr. příl. ISBN 80-7178-939-9, s. 86.

⁹⁴ MED, Jaroslav. *Od snu o ráji k prožitku apokalypsy*. In: MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Vyd. 2., rozš., V Portále 1. Praha: Portál, 2004., viii s. obr. příl. ISBN 80-7178-939-9, s. 101.

3. Traklův vliv na poezii Bohuslava Reynka

Primát ve zprostředkování překladů českému prostředí zajišťuje Reynkovi prvenství nejen na knižním trhu. Jeho intenzivní fascinace dílem Georga Trakla (1887-1914) byla několikrát explicitně vyjádřena v rozsáhlé korespondenci např. s Josefem Florianem.⁹⁵ A právě toto hluboké souznění s Traklovou poezií zapříčinilo několikaletou linii pod jeho vlivem. Otokar Březina ve své reakci na překlady Traklovy poezie Bohuslavem Reynkem uvádí, že překlady tohoto velkolepého básníka jsou jen prvním krokem ke slibné básnické kariéře.⁹⁶

V následujících kapitolách se budeme zabývat charakteristickými traklovskými formami, motivy, symboly atd., které se promítají do poezie Bohuslava Reynka. Budeme se snažit stručně zachytit rysy „traklovštiny“ poezie a najít jejich paralelu v „reynkovštině“.

3.1. Počátek

Traklovo dílo vykazuje pouze dvě celistvé sbírky, pokud odhlédneme od jiných drobných literárních pozůstatků.⁹⁷ Obě tyto sbírky, které Reynek přeložil, vyšly původně v nakladatelství Kurta Wolffa. První sbírka *Gedichte* [Básně] vyšla roku 1913, druhá sbírka *Sebastian im Traum* [Šebastián ve snu] o necelé dva roky později, čili na jaře roku 1915. Obě Traklovy sbírky Reynek přeložil nedlouho po jejich uveřejnění v nakladatelství Dobré dílo Josefa Floriana.⁹⁸ Kompletní překlad první sbírky s názvem *Básně Jiřího Trakla* v roce 1917 zajistil Reynkovi prvenství v celosvětovém měřítku. V roce 1924 pak následoval *Šebastián ve snu*. Nicméně i tento časový rozestup nezajistil rozšíření povědomí o velikosti Traklova díla, snad ani zmínku o něm. Přeložen byl do pár jazyků a na své

⁹⁵ Viz 5. kapitola této práce.

⁹⁶ Srov. MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006. 237 s., xvi s. obr. příl. Bílá řada. ISBN 80-7220-275-8, s. 26.

⁹⁷ V *Nova et vetera* č. 34 (1919) uvedl Reynek *Poslední básně Jiřího Trakla*. Ludvík Kundera je zakomponoval do celku *Sběr a zánik*, který je součástí překladu *Šebastiána ve snu* (1995).

⁹⁸ Tím se podtržena naprostá fascinace Traklovým dílem.

znovuobjevení čekal do 80. let, kdy bylo jeho dílo v rozsahu cca 4040 básní přeloženo do 19 jazyků.⁹⁹

Poválečná doba formovala Reynkův mladický pohled na realitu. Konzumní společnost, velkoměsto, technizace, modernizace vířily kolem osobnosti mladého literáta. Recepce Traklova díla je patrná zejména v básních v próze *Rybí šupiny* (1922), sbírce *Had na sněhu* (1924) a sbírce *Rty a zuby* (1925). Naivně nádherný pohled plný dětskosti se plní realistickým prozřením. A tak zanikl chlapcův ráj. Proces prozření neprobíhal nikterak poklidně.

Všestranný vliv tehdy panujících literárních směrů pozorujeme taktéž u druhého ze zkoumaných autorů. Traklovu poezii nelze s jistotou plně zařadit k žádnému existujícímu směru. Většinou bývá zařazen do proudu „německého“ literárního expresionismu, od kterého byl nicméně jako Rakušan odstrčen na okraj. Traklova poezie je těžkopádná, mnohdy se zdá, jakoby popadala dech a tím se odlišuje od svižnosti expresionistické poezie. Pravidelně u něj nalzáme rysy existencialismu¹⁰⁰ a dalších směrů, ať už těch již minulých, paralelně probíhajících (dekadence, symbolismus, impresionismus, baroko atd.) nebo nově přichozích (surrealismus, kubismus).¹⁰¹ Touto nevyhraněností se jen potvrzuje, o jak nesourodý směr expresionismus vlastně byl.

3.2. Motivy

3.2.1. Šílené temno, melancholický zmar a odcizení

Za jakousi styčnou plochu můžeme vnímat přijetí expresionistických a zároveň typicky traklovských, motivů, jako například melancholii, temno, odcizení, zmar a tomu náležející prostředky. Traklovo dílo je možno vyložit jako monografii melancholie. Nevyléčitelný žal je prostě dán.¹⁰²

⁹⁹ Srov. KUNDERA, Ludvík. *Tragický básník*. In: TRAKL, Georg. *Šebestián ve snu*. 2., dopl. vyd. Třebíč: Arca JiMfa, 1995. 306 s., obr. příl. ISBN 80-85766-33-7, s. 9.

¹⁰⁰ Srov. MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006. 237 s., xvi s. obr. příl. Bílá řada. ISBN 80-7220-275-8, s. 13.

¹⁰¹ Srov. tamtéž, s. 7.

¹⁰² KUNDERA, Ludvík. *Tragický básník*. In: TRAKL, Georg. *Šebestián ve snu*. 2., dopl. vyd. Třebíč: Arca JiMfa, 1995. 306 s., obr. příl. ISBN 80-85766-33-7, s. 10.

Šílenství, rozběsněnost lyrického subjektu podtrhuje unikátnost Traklova nadání právě tento těžko uchopitelný stav lidské mysli ztvárnit. Nicméně se nejedná o šílenství, které by útočilo na okolní realitu, ale spíše o osobní ochranu lyrického subjektu. Motiv šílenství vystupuje v básních v různé intenzitě. Zpočátku se jeví jemně, poddajně, později tvrdě, krutě a apeluje na kostlivce, který vystoupil ze skříně, na motiv velkoměsta, v tomto případě Vídeň. Šílenství ale není vnímáno jen negativně. Vystupuje zde jako katalyzátor. Jeho účinky s sebou nesou následné prozření. Podobně funguje taktéž motiv vichřice, po jejímž pominutí přichází uvolnění.

Nestabilita se promítá skrz masivní schizofrenii, která ústí do motivů zániku (smrti, rozkladu) a je doprovázena pocity strachu, paniky, úzkosti apod. Hojně je taky užití tradičního motivu zdi a vichru. Vichr se vyskytuje například v básni *Bouřlivý večer*¹⁰³.

Zavířil prach v koryt smradu.
Tabulky se rozřinčely vichřicí.
Jako divých koní řadu
blesky ženou mraky svítící.

Zrcadlení motivů do Reynkovy poezie se nejmarkantněji projevuje ve třech typicky nazývaných expresionistických sbírkách. V básni v próze *Zapření svatého Petra*¹⁰⁴ pozorujeme jak motiv šílenství, tak nepřeborné množství výrazů zastupující beznaděj, bezvýchodnost, zoufalství, které vystihují odpornost celé situace. Reynek je zapředen do estetiky plné hnusu a drastických momentů s červy lezoucími ze země, mrtvými rybami, krví speklými vlasy nebo svrasklou stařeckou kůží.¹⁰⁵

Zapření svatého Petra

A svatý Petr uviděl obličej Boží a uviděl v jeho ranách a krvi hrůzu svého provinění, v chrchlech jeho ohavnost a v Očích tajemnou a rozrušující záři svého hříchu. – I vrhl se zdrcen na zed' do

¹⁰³ TRAKL, Georg. *Bouřlivý večer*. In: TRAKL, Georg. *Básně*. Stará Říše na Moravě: A. L. Stříž, 1917, s. 25.

¹⁰⁴ REYNEK, Bohuslav: *Zapření svatého Petra*. In: REYNEK, Bohuslav a CHLÍBCOVÁ, Milada, ed. *Rybí šupiny; Rty a zuby; Had na sněhu*. Vyd. 2. (Rty a zuby 3.). Praha: Vyšehrad, 1990. 167 s. ISBN 80-7021-041-9, s. 25.

¹⁰⁵ Srov. PUTNA, Martin C. a BEDŘICH, Martin, ed. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2010. 1390 s. ISBN 978-80-7215-391-6, s. 997.

kopřiv mezi ropuchy a výkaly, tvář ve dlaních a se srdcem se svíjejícím omýval a křísil svoji duši slzami a křikem. A když se odvážil opět vstáti, měl čelo vysáté a bílé umrtvením a bradu bílou hořem a byl bílý všecek jako křišťál Soli Bolesti a byl solí země a veleknězem v tiáře Pokání.

Výrazně se v této básni projevuje pocíťovaný pocit vinny. Člověk jako původce všeho vykonaného zla je uvrhnut do izolace. Trakl postupuje podobně například v básni *Winternacht*¹⁰⁶ [Zimní noc] ze sbírky *Šebastian ve snu*.

Rudý vlk, jež anděl dává. Tvoje nohy řinčí kráčejíce
jako modrý led, a úsměv plný hrdosti a smutku pro-
měnil ti tvář v kámen a čelo bledne rozkoší mrazu; nebo
mlčky se sklání nad spánkem hlídačovým, jenž sklesl
v dřevěné sví chýši.
Mráz a dým. Bílá hvězdná košile sžehá ramena ji
nesoucí, a Boží supové drásají tvé kovové srdce.

Reynkův tragický pocit a nicotnost v prvotních pokusech tak trochu povrchně prostupuje jeho verši, u Trakla je tento pocit osudový, ustavičný a všudypřítomný. Ve *Rtech a zubech* ale již úzkost stává všudypřítomnou a přijímanou jako „trvalý stav, sídlící hluboce v duši; jako stav, o kterém se tuší, že je trvalý a Bohem básníku určený“.¹⁰⁷

Traklovo zoufalé konstatování „jak marné je všechno“ a jak „veliké je provinění narozeného“ muselo intenzivně souznět s Reynkovým smutkem nad osudem světa i člověka.¹⁰⁸

Ošklivost je u Reynka dále gradována v básních, které nesou zvířecí symboliku a podtrhují tak maximálně krutost obrazu. Zmínit můžeme například báseň *V jitře zimním*¹⁰⁹.

Zaskví se... Však holoubata
zmrzla pod střechou; svých myší
chrupot chorý v lůžku slyší.

¹⁰⁶ TRAKL, Georg. *Zimní noc*. In: TRAKL, Georg. *Šebastian v snu*. Vyškov: Obzina, 1924. 88 s. Edice Obzínových tisků; č. 3, s. 61.

¹⁰⁷ PUTNA, Martin C. a BEDŘICH, Martin, ed. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2010. 1390 s. ISBN 978-80-7215-391-6, s. 999.

¹⁰⁸ MED, Jaroslav. *Od snu o ráji k prožitku apokalypsy*. In: MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Vyd. 2., rozš., V Portále 1. Praha: Portál, 2004., viii s. obr. příl. ISBN 80-7178-939-9, s. 98.

¹⁰⁹ REYNEK, Bohuslav. *V jitře zimním*. In: REYNEK, Bohuslav a CHLÍBCOVÁ, Milada, ed. *Rybí šupiny; Rty a zuby; Had na sněhu*. Vyd. 2. (Rty a zuby 3.). Praha: Vyšehrad, 1990. 167 s. ISBN 80-7021-041-9, s. 81.

Kočky sní o vláze mléka.
U boudy pes bídně štěká,
něčím neznámým se moře.

V boji a přátelství tady stojí Reynek, katolický autor s neustálou, i když skrytou nadějí, a Trakl, autor poezie rozjitřené rány, démoničnosti, samoty a nihilismu bez jakékoliv křesťanské útěchy. Ale je tato beznaděj u Trakla vážně tak definitivní? Za vši tou rouškou odevzdanosti nalézáme touhu po naději a harmonii. Tak v básni *Projasnění* „mírný mnich spíná odumřelé ruce. Bílý anděl se zjevuje Marii.“¹¹⁰ Stejně tak je tomu u Reynka.

A rozrostl se Strom svými kořeny až do základů plodné hory, a byl by vyrostl v živý žebř Jákobova snu, avšak zahradníci nájemci místo opatrování z něho rvou nezralé ovoce, jež draho prodávají, oklešťují jej a suší na něm nečisté cáry, a Strom hyne a chátrá, a již snad nezbude než jej odtít, aby vyhnal z kořene, a dlužno, aby Zahradník opět přišel a ubil kozly vepře a psy. Protože veškery sladké prameny vyschly hanbou, bude nucen zalévati výhonek našimi posupnými slzami z křivých koflíků závratě a trnutí.¹¹¹

3.2.2. Přesun z velkoměsta na venkov

Typická je u Trakla změna ústřední scenerie a zejména pak její vnímání. Rušné moderní město nepředstavuje pro jeho poezii spásu, působí spíš démonicky a záhubně. V důsledku toho se lyrický subjekt, pokud je přítomen, snaží uniknout na venkov a do neporušené přírody, kterou je obklopen. „Možná pro toto trvání v nepojmenovaném „venku“ je Georg Trakl tak blízký poezii české.¹¹² Reynek se k velkoměstu postavil zády jak v jeho tvorbě, tak jeho osobním životě.

Více než u kteréhokoliv jiného spisovatele z katolického milieu je s jeho jménem spojen kanonizovaný, svou ustáleností a prostotou až „ikonický“ obraz (nejčastěji některá z fotografií Dagmar Hochové), zpodobující drobného starého muže, jenž sedí u kamen ve svém starém venkovském domě a buď ryje do kovové desky jednu ze svých grafik, nebo laská koťátko.¹¹³

¹¹⁰ TRAKL, Georg. *Projasnění*. In: TRAKL, Georg. *Šebastian v snu*. Vyškov: Obzina, 1924. 88 s. Edice Obzínových tisků; č. 3, s. 176.

¹¹¹ REYNEK, Bohuslav. *Sen o Golgotě*. In: REYNEK, Bohuslav a CHLÍBCOVÁ, Milada, ed. *Rybí šupiny; Rty a zuby; Had na sněhu*. Vyd. 2. (Rty a zuby 3.). Praha: Vyšehrad, 1990. 167 s. ISBN 80-7021-041-9, s. 139.

¹¹² JAREŠ, Michal. *Když v černém lese volá kos*. Lidové noviny 25. 6. 2005, s. VI.

¹¹³ PUTNA, Martin C. a BEDŘICH, Martin, ed. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2010. 1390 s. ISBN 978-80-7215-391-6, s. 988.

Existují nesčetné doklady o jeho „úniku“ z městského prostředí na jeho osudový Petrkov. Co se tvorby týče, město nestojí nikdy jako hlavní motiv. Jeho místo zaujmula v plné míře příroda, která je stejně jako u Trakla alegoricky pojata.

Vzájemnou se stala taktéž barevná symbolika, která je neodmyslitelně s přírodou spjata. Oba autoři inklinují k podzimním sytým a výrazným barvám. Vlajkovou lodí Traklovy poezie je černá, nachová a modrá, ale také hnědá a žlutá. Všechny zmíněné odstíny odkazují na podzimní období. Změť rychle se střídajících barev inklinuje k navození shonu a neklidu a ukotvuje už i tak intenzivní šílenství. V básni *Cestou*¹¹⁴ sledujeme tuto intenzivní barevnou souhru, naznačíme je alespoň v jejím úryvku.

Ó, kterak dobrotivý jest podzim. Tiše oznívají kročeje
naše starým parkem
pod vysokými stromy. Ó jak jest vážna hyacintová
tvář soumraku.

Modrý pramen u tvých nohou, jak temno červené
ticho tvých úst,
zašeřené dřímotou listí, tmavým zlatem práchnivých
slunečnic.

Nejinak je tomu i Bohuslava Reynka, který zmíněné barvy často užíval jenom v literatuře, ale také v jeho výtvarné činnosti.

Kočky

Pojďte, vy chmurné, žíhané, jež ještě popsány runami tajemných básní! Vy bílé, jejichž srst narostla z teplého mléka kravek! Vy černé, jež se podobáte mé první milence! A vy třibarevné, které jste podobny podzimnímu dnu, rzivy jako říjnové listí, černy jako vody v lesních tůních a bíly jako jinovatka po mrazu nočním!¹¹⁵

Jak už z předešlého úryvku vyplývá, tvoří další spojitost zvířata. I Trakl ve svých básních často užívá jejich přítomnosti, snad k vygradování už tak nuzné situace, jak už z hlediska jejich nevinnosti v interakci s démonickým prostředím, tak už

¹¹⁴ TRAKL, Georg. *Cestou*. In: TRAKL, Georg. *Šebastian v snu*. Vyškov: Obzina, 1924. 88 s. Edice Obzínových tisků; č. 3, s. 9.

¹¹⁵ REYNEK, Bohuslav. *Kočky*. In: REYNEK, Bohuslav a CHLÍBCOVÁ, Milada, ed. *Rybí šupiny; Rty a zuby; Had na sněhu*. Vyd. 2. (Rty a zuby 3.). Praha: Vyšehrad, 1990. 167 s. ISBN 80-7021-041-9, s. 17.

k podtržení tragičnosti díky jejich stereotypnímu zařazení. V tomto ohledu můžeme zmínit úryvek z básně *Zimní soumrak*¹¹⁶.

Černé nebe kovové se klene.
Křížem rudý vichr žene
večer vrány, vzteklé hlady,
nad zsinale nad zahrady.

Statické obrazy s velkým počtem zvukomalebných prvků zakomponovaných do maximální ponurosti tvoří nevídaný kontrast. Obraz je mnohdy až násilně statický a svou zběsilou expresivitou mnohdy až vykřikuje svá sdělení.

*V zimě*¹¹⁷

Pole jsou bílá; záře, chlad.
Nesmírné nebe je opuštěné.
Nad rybníkem kavky vyplašené,
lovci táhnou z lesů a blat.

Mlčení v černých vrcholcích.
Od ohně z chýší mihotání.
Někdy z dálky zazvonění sani,
šedý měsíc se zvolna zdvih.

Pod mezí zvěř v posledním tažení,
v krvavých škarpách brouzdají se vrány.
Vyčouhlý rákos větru se brání.
Mráz, dým, krok prázdným hájem zní.

3.3. Formální podobnost

Ve formální oblasti se básně obou autorů sblíží ještě hlouběji. Dříve košatá Reynkova poezie se přizpůsobuje traklovské „chudobnosti“. Jednoduchost a pravidelnost naprosto nekoresponduje s vnitřním neklidem, kterým se poezie obou básníků vyznačuje.

¹¹⁶ TRAKL, Georg. *Zimní Soumrak*. In: TRAKL, Georg. *Básně*. Stará Říše na Moravě: A. L. Stříž, 1917, s. 16.

¹¹⁷ TRAKL, Georg. *V zimě*. In: TRAKL, Georg. *Básně*. Stará Říše na Moravě: A. L. Stříž, 1917, s. 39.

Impozantní jednoduchost veršů zachovávají sdužené rýmy. Provázanost nespojuje pouze verše sousedící, jak tomu bývá obvykle zvykem, ale také verše následující, mnohdy rýmový model spojuje verše celé strofy.

Jitro v zimě

(...)

Než se slétnou z mlh a trní,
tváře zsinale jim zrní
do nicoty rozvějí.¹¹⁸

Zajímavým pojátkem je taktéž užití trojveršových slok. Primát si i zde zachovává Trakl, který jich užil v obou svých sbírkách. Zakomponování tohoto prvku provádí Reynek postupně, pravděpodobně také s ohledem na jejich nezvyklost v českém prostředí.¹¹⁹

Úsečnost veršů obou básníků dále charakterizuje jejich metrické provedení. Jak už jejich jednoduchá forma předpovídá, jedná se většinou o krátké šesti, sedmi nebo osmislabičné verše. Reynkovy verše, ačkoliv vykazující velkou míru pravidelnosti, mnohdy takzvaně pokulhávají.¹²⁰ Pravděpodobně věrně Traklovu předobrazu zakouší střídání sylabického a metrického systému, kvůli čemuž ale nespadá jeho poezie do sféry „nepovedené“ lyriky, ale je pravděpodobné, že tím sledoval jistý záměr. Záměr udržet neumělost, naivitu a kostrbatost. Záměr vrátit se domů.¹²¹

Typickou formou v první přeložené sbírce je sonet. Základní skladba básně je tedy dvojité čtyřverší s rovněž dvojitým trojverším. Rým se odchyľuje právě podle formy básně. V sonetech se setkáváme zejména s typicky obkročným rýmem,

¹¹⁸ REYNEK, Bohuslav. *Jitro v zimě*. In: REYNEK, Bohuslav a CHLÍBCOVÁ, Milada, ed. *Rybí šupiny; Rty a zuby; Had na sněhu*. Vyd. 2. (Rty a zuby 3.). Praha: Vyšehrad, 1990. 167 s. ISBN 80-7021-041-9, s. 73.

¹¹⁹ MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006. 237 s., xvi s. obr. příl. Bílá řada. ISBN 80-7220-275-8, s. 84.

¹²⁰ MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006. 237 s., xvi s. obr. příl. Bílá řada. ISBN 80-7220-275-8, s. 84.

¹²¹ Srov. PUTNA, Martin C. a BEDŘICH, Martin, ed. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2010. 1390 s. ISBN 978-80-7215-391-6, s. 1002-1003.

trochejskou stopou a mužskou kadencí, naproti tomu však stojí básně řazené do čtyřveršových slok s obvykle střídavým rýmem. Tato vyhrocená pravidelnost marginalizuje jakékoliv vybočení z normality. Charakteristické je také střídání omezeného množství motivů atp., které tvoří velmi omezenou výrazovou slovní vybavenost a básně tzv. mechanizují.

V opakování pořád toho samého se vytvořila základní forma prapůvodního vědomí; také víry, která se s ubíhajícími lety stávala mlčenlivou, pomocí pořád nových na sebe se odvolávajících obrazů bylo možné osvobození od toho, co prapůvodně tyto obrazy znamenaly.¹²²

Neustálá potřeba se někam vracet jako by ustavičně, i když na první pohled omezeně, pokládala stavební kameny k vytvoření chybějícího vědomí.

Básně v Traklově druhé sbírce *Sebastian im Traum* [Šebestián ve snu] se oproti jiným vyznačují jakousi uvolněností. Většinou jsou řazené do slok o třech verších a poprvé se objevují i básně v próze.¹²³ Básně v próze sledujeme taktéž u Reynka, a to pak v jeho sbírkách *Had na sněhu* nebo *Rybí šupiny*. Jakási forma uvolnění ale podle nás nastává až ve sbírce *Rty a zuby*, kde dochází k radikální pravidelnosti a prvně explicitně vyřknuté naději a víře.

Statika tak není výsadou pouze obsahové stránky Reynkových básní. Neměnným se stává i forma, jakou autor jednotlivé básně podává. Ať se už jedná o básně v próze, které pravděpodobně stojí předobrazem básně v *Šebestianu ve snu*, nebo těch „tradičních“, které ustavičně kopírují svůj „vzhled“ v podobě čtyřveršových strof nebo sonetů. Užití stejné struktury je příznačné taktéž pro Trakla.

Podobnost nesou i názvy básní obou básníků. Ty se vyznačují užitím již výše zmíněných motivů. Jmenujme zde například báseň *Zánik*, jejíž titul nesou dokonce básně obou autorů beze změny. Jiné minimálně vykazují podobnost

¹²² SCHÜNEMANN, Peter. *Georg Trakl*. Orig. Ausg. München: C. H. Beck, 1988. 96 s. Beck'sche Reihe. Autorenbücher 607. ISBN 3-406-32903-9, s. 15. (Překlad z originálního znění Markéta Polášková)

Původní text: In der Wiederholung des immer Gleichen bildete sich die Grundform des urgeschichtlichen Bewusstseins ab; **wohl auch die mit den Jahren tonloser werdende Hoffnung, mithilfe der stets auf neue heraufgerufen Bilder sei Befreiung von dem möglich**, was diese Bilder in ihrer Ur-Form meinten.

¹²³ Srov. MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006. 237 s., xvi s. obr. příl. Bílá řada. ISBN 80-7220-275-8, s. 9

v názvu, čili je zde jasně patrná Reynkova inspirace Traklem. Zde můžeme uvést Traklovu báseň *Upadání* a Reykovu *Plynutí*.

3.4. Další vývoj

Nicméně i takto úzce propletené cesty se záhy rozcházejí. Reynek se s počátkem třicátých let odklání od expresionistického prožívání a hledá cestu, tak říkajíc za světlem, která mu naskytne spásu. I přesto však tento „rozchod“ není definitivní. V pozdějších dílech opět nalézáme četné podobnosti a odkazy na tvorby Georga Trakla.¹²⁴

¹²⁴ Srov. MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006. 237 s., xvi s. obr. příl. Bílá řada. ISBN 80-7220-275-8, s. 83.

4. Sesbírané překlady „německých“ expresionistů

Jak již bylo výše naznačeno, představuje tato část bakalářské práce stěžejní praktickou část. Seznam, který se nachází v oddílu *Seznam příloh*, mapuje časově širokou škálu mezi lety 1917-1929, během které se Reynek zasloužil o 53 překladů „německých“ expresionistů. Toto číslo představuje konečný stav, ke kterému jsme se během zkoumání dopracovali. V této kapitole nehodláme zevrubně komentovat jejich kvalitu. O tomto tématu bylo sepsáno již mnoho odborné literatury i akademických prací. Jejich hodnocení Reynkových překladů se prakticky ve většině případů schylují k jednostrannému verdiktu. Reynkovy překlady jsou podobné, jako jeho tvorba. Řeč, kterou s čtenářem promlouvá, ale archaická, stará, starší než on sám. K tomuto tématu byly sepsány již mnohé kritiky nebo komparatistické analýzy ve vztahu k dalším existujícím překladům. Tak je tomu například v práci Radka Malého *Spásná trhlina: Reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře* (2006), která byla v této práci nejednou citována.

Našimi hlavními prameny se stala periodika *Nova et vetera*, *Archy* a výsledky činnosti nakladatelství Dobré dílo. Statisticky vyšlo nejvíce textů v *Nova et vetera*, nicméně se zpravidla jednalo jen o krátké ukázky nebo výňatky z prózy, poezie nebo odborných textů. Pokud byla přeložena díla celá, vycházela pak v *Dobré díle* nebo *Kursech*. Důvodem je samozřejmě kapacitní omezení časopisu.

Obecně lze říct, že se jednalo především o prozaické ukázky, a to vybrané povídky nebo jiné úryvky z děl. Méně často se pak objevovala poezie. Tato skutečnost zcela neodpovídala původním očekáváním.

Sběr trval přibližně jeden rok. Nejprve jsme čerpali z článku Jaroslava Meda (2005), na jehož konci se nachází krátký seznam pořízených překladů. Celkově čítá 18 děl pocházejících z pera celkem desíti autorů. Vesměs jde o představitele „německého“ expresionismu, výjimku tvoří Georg Trakl. Při hledání překladů podle uvedených zdrojů jsme se ale u některých případů setkali s menšími obtížemi. Zdrojové informace neodpovídaly skutečnému umístění překladů. Pro kontrolu jsme tuto skutečnost ověřili v několika výtiscích v minimálně třech

knihovnách. Kupříkladu krátká studie Theodora Däublera se nenachází v *Nova et vetera* 24 z března 1917, ale ve výtisku č. 27. Dále pak se Schickeleho *Politik Briand* nenachází v žádném výtisku *Archů*, jak je tomu v článku uvedeno, ale v *Kurzu* z jara 1925, sv. 9.

Dalším nepostradatelným zdrojem se nám stala disertační práce Evy Jelínkové, která v druhé části knihy pokládá ucelený seznam všech překladů „německých“ expresionistů. Precizní mapu všech uveřejněných článků, překladů, publikovaných knih zpracoval Andrej Stankovič v části *Bibliografie Staré Říše* (1903-1948) knihy *Josef Florian a Stará Říše*¹²⁵. V neposlední řadě jsme taktéž vycházeli z nepřehledného množství odkazů z rozsáhlé Reynkově korespondenci. Speciálně této sekci se budeme věnovat v další kapitole této práce. Poslední možností, jak jsme sesbírali tyto překlady, bylo jednoduché listování ve všech dostupných potenciálních pramenech.

¹²⁵ STANKOVIČ, Andrej. *Josef Florian a Stará Říše*. Souborné vyd. 1. Praha: Triáda, 2008. 1136 s. Spisy Andreje Stankoviče; sv. 2. Delfín; sv. 80. ISBN 978-80-86138-92-3, s. 259-976.

5. Korespondence s Josefem Florianem

Josef Florian (1873-1941) získal po studiích práci středoškolského profesora v Náchodě. Překvapivě se této profesní dráhy záhy vzdal. Důvodem bylo mimo jiné intenzivní studium tvorby Leóna Bloye¹²⁶, který v jednom svém textu uvádí neodkladnost řešení tíživé lidské situace a nutnost rychle jednat. Florian se vrátil do Staré říše, svého rodiště, aby zde šířil náboženské povědomí v jinak lhostejné ateistické české společnosti vlivem patřičné literatury. Pro tyto účely mimo jiné založil svou skromnou osvětovou nakladatelskou základnu Dobré dílo (1912-1948).

Staroříšská naděje rychle vzkvétala. Ke spolupráci byla pozvána nebo se dokonce sama přihlásila řada tehdy významných především katolických autorů. Mezi ně můžeme čítat např. Josefa Čapka, spolupracoval zejména na výtvarné bázi, Karla Schulze, Jaroslava Durycha, Jakuba Demla a samozřejmě Bohuslava Reynka. V jeho nakladatelství bylo vydáno přibližně 400 titulů, Florian zde vytvořil řadu významných edic např. *Kursy, Nova et vetera, Studium, Archy* apod. Publikovány nebyly pouze originálně česky psaná díla, rozmanitá byla především staroříšská překladová činnost. Tím se dostáváme k centrální myšlence této kapitoly.

V této kapitole se především budeme snažit zachytit veškeré zmínky o překladech „německých“ expresionistů. Kýženým výsledkem je dokázat, že Reynkův zájem byl opravdu hluboký, pokud to bude možné, doložíme taktéž reakci ze strany Floriana. Důvodem, proč jsme vybrali právě tuto část korespondence, existuje několik. Nejdůležitější je však fakt, že téměř všechny překlady byly zaštitěny jménem Florianova Dobrého díla. Dále byl taktéž Florian Reynkovi více než spolupracovníkem, a tak své niterné nadšení a rozrušení z četby expresionistických děl automaticky Florianovi sděluje. Jejich spolupráce začala přibližně na jaře 1914. Prvním Reynkovým počinem se staly pilotní Reynkovy překlady ve sborníku *Nova et vetera 1914, č. II*. Jednalo se o báseň *Plná nebesa* od Oliviera Hourcade.¹²⁷

¹²⁶ León Bloy (1846-1917) byl francouzský katolický spisovatel. Jeho dílo bylo ve Staré Říši hluboce uznáváno, často překládáno. Několik převodů obstaral i Reynek.

¹²⁷ Srov. REYNEK, Bohuslav, ŠERÝCH, Jiří, ed. a MED, Jaroslav, ed. *Korespondence*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012. 859 s. ISBN 978-80-246-1861-6, s. 15.

Zkoumaná korespondenční sekce čítá na 534 exemplářů a disponuje úctyhodným časovým rozpětím od 21. 6. 1914 až do 28. 10 1941. Většinou se jedná o dopisy, dopisnice, ale taktéž pohlednice apod. Jedinečnost této publikace zveřejnění dopisů adresovaných Reynkovi. Jak si sami můžeme povšimnout, kvantita materiálu zasílaných do Staré říše mnohonásobně převyšuje její zpětnou vazbu. Tento výsledek byl způsoben rozprodáním pozůstalosti po Florianově smrti a ztrátou velké části dokumentů. Jejich jediný zdroj se skrývá v opisu z roku 1987.¹²⁸

Rozsáhlá Reynkova korespondence je poprvé sesbírána teprve před několika lety. K vydání ji připravili Jiří Šerých¹²⁹ a Jaroslav Med, publikována byla v roce 2012. Pro tuto práci se staly stěžejními dvě části. První bylo nedlouho trvajících korespondenční přátelství s Antonínem Ludvíkem Střížem¹³⁰. Po jeho odchodu ze staroříšského Dobrého díla pak tato linka pokračuje přímo s Josefem Florianem. Z obou částí budeme čerpat potřebné informace.

Z hlediska rozsahu jsme na rozhodli reflektovat pouze první zmínky o několika vybraných překladech. Ve vztahu k našemu tématu by nemělo smysl uvádět i popis postupu při vydávání a potřebné korektury. Tak vytvoříme alespoň minimální aparát, který bude potvrzovat Reynkovo zaujetí německy píšícími expresionistickými autory.

První zmínka o povídce *Náčelník flibustýrů* od Paula Ernsta¹³¹ pochází z 31. 5. 1916. „V Hyperionu je také povídka od Paula Ernsta.“¹³² Povídka je nedlouho poté otisknuta v *Nova et vetera 1916*, č. 20. Konverzace navazuje na toto téma dále v dopise 19. 7. 1916:

¹²⁸ Srov. tamtéž, s. 15.

¹²⁹ Jiří Šerých (*1934) je český historik umění, výtvarný kritik, redaktor a básník.

¹³⁰ Antonín Ludvík Stříž (1888-1960) byl český římskokatolický kněz, kanovník Královské kolegiální kapituly sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, překladatel, básník a literární historik.

¹³¹ Paul Ernst (1866-1933) byl německý spisovatel a žurnalista. Jeho dílo je formálně velmi rozmanité. V jeho repertoáru se nachází novely, romány, povídky, eseje, dramata.

¹³² REYNEK, Bohuslav, ŠERÝCH, Jiří, ed. a MED, Jaroslav, ed. *Korespondence*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012. 859 s. ISBN 978-80-246-1861-6, s. 59.

Zato posílám 3 svazky Paula Ernsta, *i prince Eugena*. (...) Z povídek Ernstových čtete o *Smrti Džingischánově*. Jak neumím moc dobře německy, vzbudilo to ve mně vidění bývalých nádher nejspíše proto, že obraznost, nejsouc vázána přesným smyslem slůvek, byla puštěna z uzed a tím si doplnila, co snad tam není. Sud'ťe sám.¹³³

Nesmíme samozřejmě opomenout zmínky o procesu překladu díla Georga Trakla. Tak Reynek v dopise 23. 8. 1916 Střížovi říká:

Pan Florian má knížku básní Jiřího Trakla, nečetl jste? Tyto dny jsem je také dostal a přeložím je, Mimo Francii a Havlíčka není básní krásnějších. Docela nově se dívá na věci, a čím dále ku konci knížky, tím hlouběji a širěji vidí.¹³⁴

Obdobně nadšeně komentuje Reynek prvotní pocit z četby díla Kasimira Edschmida¹³⁵. „Kasimir Edchmid jest nádherný. Píši Topičovi o všechny jeho knihy. Hned se do něho dám.“¹³⁶ Komentář k Edschmidovi obsahuje také korespondence s Josefem Richardem Markem, který působil ve Staré Říši jako grafik a překladatel. „Jste hodný, že jste mne upozornil na Edschmida., dychtivě ho překládám. Toť věru autor mé chuti. Doufám, že do zimy bude hotovo *Šestero ústí*. *Jousouf* jest překrásný.“¹³⁷

V případě tvorby Reného Schickele¹³⁸ je počáteční nadšení stejně vroucné. „(...) také bych si rád přečetl Schickeleho *Trimpopp und Manasse*, máte-li; našel jsem krásnou povídku od něho v *Hyperionu (Moře)* – překládám ji.¹³⁹ Nakonec Reynek

¹³³ REYNEK, Bohuslav, ŠERÝCH, Jiří, ed. a MED, Jaroslav, ed. *Korespondence*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012. 859 s. ISBN 978-80-246-1861-6, s. 61.

¹³⁴ Tamtéž, s. 64.

¹³⁵ Kasimir Edschmid (1890-1966) byl německý expresionistický spisovatel, žurnalistika, teoretik. Jeho tvorba je především prozaická, obsahuje zejména povídky, eseje, cestovní deníky apod. Jeho jméno se spojováno zejména s přednáškou *Über den Expressionismus in der Literatur und die neue Dichtung* [O expresionismu v poezii] z roku 1917, kterou můžeme pokládat za první oficiální manifestaci.

¹³⁶ REYNEK, Bohuslav, ŠERÝCH, Jiří, ed. a MED, Jaroslav, ed. *Korespondence*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012. 859 s. ISBN 978-80-246-1861-6, s. 79.

¹³⁷ Tamtéž, s. 286.

¹³⁸ René Schickele (1883-1940) byl německo-francouzský spisovatel, esejista, překladatel a Pacifista. Spolu s dalšími autory vydával několik časopisů. Nejznámější z jeho děl je trilogie *Das Erbe am Rhein [Dědictví na Rýnu]*, která vznikala mezi lety 1925-1931.

¹³⁹ REYNEK, Bohuslav, ŠERÝCH, Jiří, ed. a MED, Jaroslav, ed. *Korespondence*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012. 859 s. ISBN 978-80-246-1861-6, s. 77.

překládá nejen jednu povídku. Celkem položka Schickele čítá překlad básní, stať *Cylindr nad davem: Theodor Roosevelt*, která se mu zdála zejména aktuální a byla i Florianem s nadšením přijata¹⁴⁰, a povídku *Moře*. Vše bylo uveřejněno v *Nova et vetera 1918*, č. 29. S pozitivním přijetím se setká i tvorba Alberta Ehrensteina¹⁴¹. „Nevím, proč Ehrensteinovi knížka *Nicht da – nicht dort* se zdá špatnou. Jest tam *Abdianer* i *Homérova smrt* a většina ostatních kousků zdá se mi stejně pěknou.“¹⁴² Nakonec Reynek přeloží jeho *Homérovu smrt*, která se rovněž nachází v *Přílohách*.

Už s menším nadšením V dopise Střížovi z 26. 8. 1916 zmiňuje prvně i německého expresionistu Franze Junga¹⁴³. „Z knížek, které tam vydali, nemáte nic? Vyšel tam román jakéhosi Franze Junga; v sešitě, jež tu mám, jest povídka od něho, celkem dobrá. Mohl byste o to napsat.“¹⁴⁴ Nakonec od Junga přeloží Reynek jeho povídku *Telepatové*, která se nachází v *Přílohách*.

Zmínka o prvotních pocitech při četbě autorů v našem *Seznamu příloh* je samozřejmě daleko více. Staly se součástí nejen korespondence z počátku Střížem, dále pak zejména s Florianem, ale také již s výše zmíněným Markem nebo Josefem Blatným¹⁴⁵.

¹⁴⁰ REYNEK, Bohuslav, ŠERÝCH, Jiří, ed. a MED, Jaroslav, ed. *Korespondence*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012. 859 s. ISBN 978-80-246-1861-6, tamtéž, s. 93.

¹⁴¹ Albert Ehrenstein (1886-1950) byl německý básník a prozaik. Jeho první báseň, výrazně expresionistická, byla otisknuta v deníku Karla Krause *Die Fackel*. Roku 1911 vyšlo jeho prozaické dílo *Tubutsch*, jež ilustroval jeho kamarád Oskar Kokoschka. Během svého života publikoval své texty v časopisech *Der Strum* nebo *Die Aktion*. Mimo německé expresionisty udržoval živý kontakt s Franzem Werflem.

¹⁴² REYNEK, Bohuslav, ŠERÝCH, Jiří, ed. a MED, Jaroslav, ed. *Korespondence*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012. 859 s. ISBN 978-80-246-1861-6, s. 134.

¹⁴³ Franz Jung (1888-1963) byl německý spisovatel, ekonom a politik. Publikoval v expresionistických časopisech *Die Aktion* nebo *Der Sturm* nebo *Die Neue Jugend*. Jeho novela *Die Telepaten* [Telepatové] vyšla roku 1914.

¹⁴⁴ REYNEK, Bohuslav, ŠERÝCH, Jiří, ed. a MED, Jaroslav, ed. *Korespondence*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012. 859 s. ISBN 978-80-246-1861-6, s. 64.

¹⁴⁵ Josef Blatný (1891-1980) byl brněnský hudební skladatel. Mimo jiné byl bratr dramatika a prozaika Lva Blatného. Blatný s nadšením podporoval staroříšskou činnost.

6. Přijetí překladů a jejich odkaz v tvorbě dalších autorů

V této kapitole se zaměříme na přijetí překladů „německých“ expresionistů v českém literárním prostředí a jejich potenciální vliv v dílech autorů. Pokud hovoříme o jejich vlivu, je nutno náš cíl blíže specifikovat. Naše pozornost se upře stručně především na hlavní viditelné motivické a formální spojitosti. V rámci omezené kapacity této práce uvedeme pouze krátký výběr autorů.

Recepce překladů pořízených Bohuslavem Reynkem můžeme rozdělit do dvou protichůdných proudů. Jeden z nich se vyznačuje kladným ohlasem a následným navázáním, které bychom mohli pokládat jako přímou inspiraci novátorskými počiny. Druhý proud bychom mohli charakterizovat jako negativní a mnohdy až ostrou kritiku. V této podkapitole se zaměříme na negativní recepci. Tu pozitivní budeme přímo dokládat na dílech vhodných autorů.

Není pochyb o tom, že by Reynkovy překlady nebyly inovativní a nezanechaly žádnou stopu v tehdy aktuální literatuře. Ačkoliv totiž všechna vydaná díla iniciovaná kolektivem kolem Floriana stojí na okraji pozornosti, překlady „německých“ expresionistů zanechávají dalekosáhlé následky. Tyto literární počiny ovlivňují zejména českou poezii, obzvláště pak Františka Halase (1901-1949), který utvoří jádro naší analýzy, dále pak Viléma Závadu (1905-1982), Jana Zahradníčka (1905-1960), Františka Hrubína (1910-1971)¹⁴⁶, Josefa Chaloupky (1898-1930), Jakuba Demla (1878-1961), Víta Obrtela (1901-1988), Zdeňka Kriebla (1911-1989)¹⁴⁷, Zbyňka Hejdy (1930-2013), Jana Skácela (1922-1989)¹⁴⁸ nebo Jana Čepa (1902-1974)¹⁴⁹.

Zvláštní postavení mezi překlady zaujalo bezesporu zprostředkování díla Georga Trakla. Jeho význam bývá notně podpořen faktem, že je vlastně jediným

¹⁴⁶ Srov. SLAVÍK, Ivan. *Básnická tvář Bohuslava Reynka*. In: REYNEK, Bohuslav a CHLÍBCOVÁ, Milada, ed. *Rybí šupiny; Rty a zuby; Had na sněhu*. Vyd. 2. (Rty a zuby 3.). Praha: Vyšehrad, 1990. 167 s. ISBN 80-7021-041-9, s. 159.

¹⁴⁷ Srov. KUNDERA, Ludvík. *Tragický básník*. In: TRAKL, Georg. *Šebestián ve snu*. 2., dopl. vyd. Třebíč: Arca JiMfa, 1995. 306 s., obr. příl. ISBN 80-85766-33-7, s. 29-30.

¹⁴⁸ MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006. 237 s., xvi s. obr. příl. Bílá řada. ISBN 80-7220-275-8, s. 139-145.

¹⁴⁹ SLAVÍK, Ivan. *Čep, Baring a ti druzí*. In: aluze.cz [online]. [cit. 2017-15-08]. Dostupné z: http://aluze.cz/1999_02/cep02.php

expresionistou, jehož dílo bylo kompletně knižně vydáno. Dalším důležitou skutečností je naprostá absence kritické recepce.¹⁵⁰

Nejhlasitější odporující postoj vůči přijetí expresionistických překladů zaujímá spisovatel Vítězslav Nezval. Jeho kritika se zaměřuje na tvorbu Františka Halase a Jana Zahradníčka.

6.1. František Halas

Rané Halasovy sbírky se vyznačují silným vlivem Reynka i zprostředkovaného Trakla. Nezval linii Reynek – Halas silně kritizuje. Ačkoliv on Trakla sám nikdy nepřekládal, striktně se vůči kvalitě těch Reynkových vymezil. Nezval zvučně argumentuje faktem, že Reynek vlastně ani už po tolika letech strávených ve Francii zapomněl, jak se správně česky mluví.¹⁵¹ Tímto Nezval nepřímo naznačuje i „zhoubný“ Reynkův vliv v Halasově tvorbě.

Z dnešního pohledu vnímáme Reynkovy překlady také jako nestabilní, zmatené a často nehodnověrné. Nicméně stále musíme zohlednit fakt, že i přes všechny chyby, kterých se Reynek dopustil, byly překlady zdrojem notné dávky inspirace¹⁵² a po dlouhou dobu si zachovaly ojedinělost na poli překladové literatury. Pokud bychom chtěli najít hnací sílu, která zprostředkovává Traklovy překlady české veřejnosti, musíme vyzdvihnout vliv Halase. Samozřejmě, že se o překlady zasloužil Reynek, nicméně dle rozsáhlé korespondence Halase s jinými autory to byl právě, on, který Reynkovy překlady čile šířil v povědomí dále.¹⁵³

První Halasova sbírka *Kouhout plaší smrt* je publikována na jaře roku 1930. Už jeho prvotní kritika je zpočátku rozdělena do dvou táborů. K rozpolceným recenzím patří ta od Götze, kde komentuje Halasovu poezii jako depresi, samotu,

¹⁵⁰ Srov. HULÁNOVÁ, Eva. *K přijetí německého literárního expresionismu v české kultuře desátých a dvacátých let 20. století*. In: *Hledání expresionistických poetik*. Bauer, Michal (ed.). České Budějovice: Jihočeská universita v Českých Budějovicích, 2006, s. 69.

¹⁵¹ NEZVAL, Vítězslav. *František Halas prznil jazyk*. In: blisty.cz [online]. [cit. 2017-15-08]. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/58303.html>.

¹⁵² Srov. MALÝ, Radek. *Příběhy básní a jejich překladů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2014. 134 s. Litera libera; sv. č. 2. ISBN 978-80-87895-09-2, s. 58.

¹⁵³ Srov. KUNDERA, Ludvík. *Tragický básník*. In: TRAKL, Georg. *Šebestián ve snu*. 2., dopl. vyd. Třebíč: Arca JiMfa, 1995. 306 s., obr. příl. ISBN 80-85766-33-7, s. 32-33.

smutek bez jediné špetky radosti.¹⁵⁴ Nejzáporněji recenzuje Halasovu knihu zejména Vítězslav Nezval.¹⁵⁵

Zdůrazňování netradičních asonancí, vytváření originálních metafor a neobvyklých neologismů, ornamentalizace ošklivosti, práce se zvukem inklinujícím ke kakofonii a v oblasti tematické akcentování motivu smrti, tedy oné „mánie smrti“ oproti „mánie žití“ – to vše Halas ve sbírce *Kohout plaší smrt* zesílil.¹⁵⁶

Nezval své stanovisko dále obhájuje např. na II. sjezdu československých spisovatelů v roce 1956, kde uvádí:

Halas ve snaze o původnost a také vlivem Georga Trakla, rakouského básníka, který zemřel v mládí a jehož verše, velmi temné a prosycené syrovostí, překládal Reynek, (...), převzal s tím pesimismem a pochmurností Trakla i Reynkovu řeč. Pokládal jsem Halasovu přemíru kakofonie takřka za organickou vadu.¹⁵⁷

Vymezenost Nezvala vůči Halasovi není jen jednostranná. Halasova inklinace k „traklovštině“ se nakonec totiž zdá být reakce na „nezvalovský poetismus“. Halas spatřuje v Traklově díle určitou defenzívu „proti psychickému kolektivismu poetismu, našel zde impulz pro své tvůrčí zosobnění.“¹⁵⁸

Pokud zanecháme Nezvalovu kritiku stranou, můžeme zaměřit na paralely v dílech posuzovaných autorů. Společným jmenovatelem jsou bezesporu barvy. Trakl i Halas užívají zejména podzimní syté barvy, stejně tak je tomu i u Reynka (viz výše). Dle Kundery Halas také často užívá doslovných citací z Traklova díla, jmenujme např. „hořká chvíle zániku“, „v rákosinách“ apod.¹⁵⁹

I přes všechnu ostrou kritiku si ale Nezval zachovává primát v objevu traklovských rysů v Halasově tvorbě. Jako jednu z mnoha souvislostí můžeme

¹⁵⁴ Srov. GÖTZ, František. *Básnický dnešek. Studie k logice vývoje české poválečné poezie*. Praha, Václav Petr 1931, s. 268.

¹⁵⁵ Srov. NEZVAL, Vítězslav. *Kohout plaší smrt*. Zvěrokruh 1, 1930, č. 1. s. 45-47.

¹⁵⁶ BAUER, Michal. *Nezvalova recepcce Halasovy sbírky Kohout plaší smrt aneb Od „traklovštiny k halasovštině“*. In: Hledání expresionistických poetik. Bauer, Michal (ed.). České Budějovice: Jihočeská universita v Českých Budějovicích, 2006, s. 267.

¹⁵⁷ NEZVAL, Vítězslav. *František Halas prznil jazyk*. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/58303.html>.

¹⁵⁸ MED, Jaroslav. *Halas – Trakl – Reynek*. In: Česká literatura, roč. 17, č. 17, 1969, s. 228.

¹⁵⁹ Srov. KUNDERA, Ludvík. *Tragický básník*. In: TRAKL, Georg. *Šebestián ve snu*. 2., dopl. vyd. Třebíč: Arca JiMfa, 1995. 306 s., obr. příl. ISBN 80-85766-33-7, s. 32.

jmenovat oblibu v přímých nebo zašifrovaných citátech“¹⁶⁰ Odkaz je patrný také v dalších Halasových sbírkách, a to *Sépie* (1927) a *Dokořán* (1936). Tady již Halas navazuje na další motivy jako např. anděl a formální stránku básně (tříveršové strofy).

Halas nenavazuje pouze ale na traklovský expresionismus. V jeho díle můžeme sledovat mnoho tzv. společných motivů pro celý tento literární směr. Jedním z takových je např. motiv stromu.¹⁶¹

Ačkoliv je Reynkův vliv na Halase nepopíratelný a básníci spolu udržovali vřelé přátelské vztahy, pokládáme za velkou ztrátu nerozvinutí vzájemné korespondence, minimálně alespoň takové, jako Reynek udržoval s Vladimírem Holanem. Tak tato linie čítá pouze dva dopisy, jeden z nich je adresovaný Renaudové, a dvě pohlednice. Obsah se většinou zaměřuje na osobní život spisovatelů.¹⁶²

Vliv Traklovy poezie v Halasově tvorbě zpracovalo několik předních českých literárních teoretiků. Jmenujme zde např. Jaroslava Meda, Ludvíka Kunderu nebo Karla Milotu.

6.2. Další autoři

Traklovský vliv můžeme nalézt ale i u dalších českých autorů. Mezi léty 1928-1930 vzniká první básnická sbírka Jana Zahradníčka *Pokušení smrti*, kterou Nezval téměř odmítá. Shledává v ní mimo jiné značný vliv traklovské poezie.¹⁶³ Ve všech jeho prvních sbírkách nalézáme paralely např. ve formální stránce básní (tříveršové strofy, fonetická stránka verše apod.). Zahradníčkův kladný postoj k Reynkovým překladům Trakla je patrný v jejich vzájemné korespondenci. V dopise Reynkovi se Zahradníček obdivuje „německé“ expresionisty, když říká, jaká je nádhera, „když někdo dovede malovat slovy jako třeba Trakl nebo

¹⁶⁰ PEŠAT, Zdeněk. *Dialogy s poezií*. Praha, Československý spisovatel 1985, s. 68-69.

¹⁶¹ Srov. KUNDERA, Ludvík. *Haló, je tady víchř - víchřice: Expresionismus*. 1. vyd. Praha, 1969, s. 17.

¹⁶² Srov. REYNEK, Bohuslav, ŠERÝCH, Jiří, ed. a MED, Jaroslav, ed. *Korespondence*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012. 859 s. ISBN 978-80-246-1861-6, s. 582-583.

¹⁶³ NEZVAL, Vítězslav. *Jan Zahradníček. Pokušení smrti, básně, edice Philobiblon*. In: NEZVAL, Vítězslav. *Manifesty, eseje a kritické projevy z poetismu (1921-1930)*, c. d., s. 511.

Billinger¹⁶⁴. Jsem vděčný za to, že jste mi o něm pověděl. Měl byste z něho ještě něco přeložit.“¹⁶⁵

Jasnou paralelu s prvotinou Františka Hrubína uvádí Kundera v předmluvě svého překladu *Šebastiána ve snu*, kde uvádí příklad hned ze vstupních veršů. Hrubín se pak k Traklově poezii sám oficiálně přihlásil básní *Čtenář u řeky*, kde tematizuje smrt a užívá podobných motivů např. motiv řeky a jeho antropomorfizaci apod. Traklova apokalypsa se stává zejména aktuální ve spojitosti s událostmi kolem roku 1938. Další prokazatelný odkaz sledujeme u spisovatele Jaroslava Bednáře, který zbeletrizoval poslední chvíle Traklova života v povídce *Cizinec na Zemi* a dokonce jednu báseň Traklovi doslova věnoval, když ji pojmenoval názvem *Na smrt Georga Trakla*.¹⁶⁶

„Traklovštinu“ nalézáme v básni Josefa Chaloupky *Snímání s kříže*¹⁶⁷, ale potažmo v celé jeho sbírce *Vzplanutí*¹⁶⁸. Ústřední postavení zaujímá noc, která drží subjekt v zajetí a znemožňuje mu se osvobodit.¹⁶⁹ V Chaloupkově tvorbě nalézáme také odkazy na Georga Heyma. Tak se jak v Chaloupkově tak v Heymově díle objevuje společný jmenovatel, a to démon města, „jenž připomíná člověku jeho hříchy, pronásleduje jej jako vlastní stín. Je chladný, tmavý a vzbuzuje hrůzu“¹⁷⁰.

V neposlední řadě Kundera dále uvádí básnické prózy Jakuba Demla, zejména pak jeho *Miriam*, Víta Obrtela a jeho báseň *Melancholia* ze sbírky *Křtice Bereniky* nebo báseň Zdeňka Kriebela ze sbírky *S erbem lipového listu*, která

¹⁶⁴ Richard Billinger (1890-1965) byl rakouský spisovatel, který je známý díky svým naturalistickým dramátům a pozdější tematizací mysticky démonické přírody. Byl úspěšným autorem v období vlády NDSAP v Německu.

¹⁶⁵ REYNEK, Bohuslav, ŠERÝCH, Jiří, ed. a MED, Jaroslav, ed. *Korespondence*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012. 859 s. ISBN 978-80-246-1861-6, s. 541.

¹⁶⁶ Srov. KUNDERA, Ludvík. *Tragický básník*. In: TRAKL, Georg. *Šebestián ve snu*. 2., dopl. vyd. Třebíč: Arca JiMfa, 1995. 306 s., obr. příl. ISBN 80-85766-33-7, s. 29-30.

¹⁶⁷ CHALOUPKA, Josef. *Vzplanutí*. Verše. Brno, Moravsko-slezská revue 1920, s. 7-8.

¹⁶⁸ CHALOUPKA, Josef. *Vzplanutí*. Verše. Brno, Moravsko-slezská revue 1920, 36 s.

¹⁶⁹ Srov. HULTSCH, Anne. *Religiózní motivy v české a německé expresionistické poezii*. In: *Hledání expresionistických poetik*. Bauer, Michal (ed.). České Budějovice: Jihočeská universita v Českých Budějovicích, 2006, s. 88.

¹⁷⁰ HULTSCH, Anne. *Religiózní motivy v české a německé expresionistické poezii*. In: *Hledání expresionistických poetik*, s. 89.

funguje spíše jako Traklova kritika, přesto v sobě nese nápodobu traklovských praktik.¹⁷¹

Vliv Traklovy poezie můžeme sledovat dodnes. I v současné literatuře najdeme nesčetné odkazy na jeho tvorbu, někdy se stává Trakl i hlavním tématem díla. K takovým patří například *Tyro Trakl* (2014) Jiřího Staňka. Zájem o něj ale neutuchá ani na poli literární teorie. Aktivně se tomuto tématu věnuje např. Radek Malý ve výše citovaných knihách *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře* (2006) a *Příběhy básní a jejich překlady* (2014). Malý se taktéž zasloužil o nový překlad Traklových básní ve výboru *Podzimní duše* (2005).

¹⁷¹ Srov. KUNDERA, Ludvík. *Tragický básník*. In: TRAKL, Georg. *Šebestián ve snu*. 2., dopl. vyd. Třebíč: Arca JiMfa, 1995. 306 s., obr. příl. ISBN 80-85766-33-7, s. 30.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo podat zevrubný popis „německého“ expresionismu a jeho vztahu k českému literárnímu prostředí, zejména pak na reprezentativním příkladu Bohuslava Reynka a Georga Trakla. Otázka vztahu českého a „německého“ expresionismu zaujímá své místo snad v každém pokusu o pojednání nebo tomto tématu věnované konferenci. Obecně stále platí, že česká odnož odpovídá na silné přicházející impulzy z uměleckých kruhů našich sousedů.

U první kapitoly jsme se z hlediska přímé návaznosti na ostatní část práce vždy pokusili zaměřit zejména na tematickou, motivickou, symbolickou a formální stránku. U českého expresionismu jsme zkoumali také kritickou platformu, čímž jsme se pokusili poukázat na složitost tohoto tématu. Zjistili jsme, že ačkoliv se mnozí literární teoretikové odkazují na jinakost českého prostředí, o čemž my sami taktéž nepochybujeme, nepokládáme tento fakt za tak markantní rozdíl, který by kladl větší omezení v potenciálu české produkce. Analýzou vybrané literatury jsme se pokusili vyzdvihnout především společné body zkoumaných národních variant expresionismu.

Ve druhé kapitole jsme se zaměřili na tvorbu Reynka ve vztahu k „německému“ expresionismu. Zaměřili jsme se především na společné body, ačkoliv jsme zmínili i některá specifika jeho díla. Pro obhajobu českého expresionismu jsme Reynka zvolili záměrně. Nejenže vykazuje nesčetné podobnosti ve své literární i výtvarné tvorbě, ale také ve způsobu života, který se zrcadlí v jeho korespondenci.

Třetí část tvořilo hledání paralel mezi dílem Reynka a Georga Trakla. Zde jsme se jen ujistili o existenci mnoha společných rysů tvorby obou autorů. Tato část práce uzavírá první vytyčený teoretický okruh.

Vrcholem práce je seznam sesbíraných překladů. Tato aktivita je nejdůležitějším důkazem vztahu českého a „německého“ expresionismu v rámci této práce. Nicméně tato část nebyla a nebude nikdy veřejně publikována a slouží pouze pro

studijní účely autorky a obhajobu této práce. S touto kapitolou jsme započali druhou fázi zkoumání vlivu „německého expresionismu v české literatuře.

V páté kapitole jsme se snažili zachytit několik důkazů entuziasmu z četby „německých“ expresionistických děl. Díky této kapitole jsme se mohli sblížit s myšlením autorů kolem Josefa Floriana a jeho Dobrého díla, které tvoří významné centrum jak katolicky zaměřené, tak expresionistické literatury a umění vůbec.

Šestá kapitola je pak poslední zastávkou ve vztahu Bohuslava Reynka a expresionismu. Zkoumané zlomky děl zmíněných autorů měly naznačit sílu Reynkovy práce a jeho kontinuitu o poté, co se Reynek od expresionismu ve své vlastní tvorbě odklonil. Ačkoliv se opět tvorba těchto autorů setkala s nepochopením, i přesto si vybuodovala významné postavení v kánonu české literatury. Jejich uznáním tak došel slávy i český expresionismus.

Summary

The goal of this Bachelor thesis was to give a detailed description of ‘German’ expressionism and its relationship with Czech literary environment, especially using the representative examples of Bohuslav Reynek and Georg Trakl. The question of the relationship between Czech and ‘German’ expressionism has its place in perhaps every attempt for a treatise or conference on the topic. In general, it still holds that the Czech branch responded to strong impulses incoming from art circles over the border.

In the first chapter, the focus was, for continuity’s sake, always on the thematic, motivic, symbolic, and formal aspects of the issue at hand. With Czech expressionism, critical platform was also explored in an attempt to show the complicated character of this thesis’ topic. Although many literary theorists mention that the Czech environment is simply different from its German counterpart – which is not doubted here – the thesis’ author does not consider the difference to be as prominent as to substantially limit the Czech production’s potential. The attempt here was to emphasize through analysing selected literature, first and foremost, the shared features of the two national variants of expressionism.

In the second chapter, the focus shifted towards Reynek’s work in relation to ‘German’ expressionism. Again, the thesis primarily concerned the shared features; specifics of Reynek’s work were mentioned too, however. To use the example of Reynek for defending Czech expressionism was a deliberate choice. Not only do countless similarities show in his literary and fine art work, his lifestyle shows these similarities too, as is reflected in his correspondence.

The third part deals with the search for parallels between Reynek’s and Georg Trakl’s works. Here, the thesis simply reaffirms that the works of both authors share many features. This concludes the first theoretical part.

The climax of the thesis is the list of collected translations. Within the scope of the thesis, it is this activity that serves as the most important evidence for the relationship between Czech and ‘German’ expressionism. Nevertheless, this part

has not been and will never be published; it serves exclusively the scholarly purposes of the thesis' author. With this chapter, the second phase of examining 'German' expressionism's influence in Czech literature was begun.

The fifth chapter attempted to capture several occurrences of enthusiasm stemming from the reading of 'German' expressionist works. This chapter enables the reader to acquaint themselves with the thinking of authors surrounding Josef Florian and his *Dobré dílo* ('Good Work'), a significant centre for both Catholic and expressionist literature, as well as art in general.

The sixth chapter is then the last part dealing with the relationship between Reynek and expressionism. The examined excerpts from the works of the aforementioned authors were intended to indicate the strength and continuity of Reynek's work even after the point of his diversion from expressionism. Albeit met with incomprehension, the work of these authors built a strong position for itself in the canon of Czech literature. Owing to their recognition, Czech expressionism gained its fame, too.

Anotace

Jména autorky: Markéta Polášková

Název fakulty a katedry: Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci,
Katedra bohemistiky

Název diplomové práce: Bohuslav Reynek a „německý“ expresionismus

Jméno vedoucího diplomové práce: doc. Mgr. Radek Malý, Ph. D.

Počet znaků: 132 043

Počet příloh: 53 + 1 CD

Počet titulů použité literatury: 99

Klíčová slova: expresionismus, Bohuslav Reynek, Georg Trakl, Josef Florian,
poezie, próza, německý, český

Tématem této bakalářské práce je vztah „německého“ a českého expresionismu. V centru pozornosti stojí expresionistická trilogie Bohuslava Reynka, jejíž vztah s „německým“ expresionismem je dále analyzován na konkrétním příkladu výňatků z díla Georga Trakla. V návaznosti na vztah Reynka a expresionismu jsou zde sesbírány Reynkovy překlady expresionistů, jejichž přijetí je dále analyzováno na příkladech korespondence Bohuslava Reynka s Josefem Florianem potažmo A. L. Střížem, a dále pak z pohledu soudobých autorů.

The topic of this thesis is the relationship between ‚German‘ and Czech expressionism. The focus is on the expressionist trilogy by Bohuslav Reynek; its relationship with ‚German‘ expressionism is further analysed using the particular example of excerpts taken from the work of Georg Trakl. Following the relationship between Reynek and expressionism, a list of Reynek’s translations of expressionist works is presented, the reception of which is then analysed using the examples of Reynek’s own correspondence with Josef Florian or A. L. Stříž, as well as the views of his contemporaries.

Seznam použitých zdrojů

Primární literatura

CHALOUPKA, Josef. *Vzplanutí: verše*. Brno: Moravsko-slez. revue, 1920. 36 s.
REYNEK, Bohuslav a CHLÍBCOVÁ, Milada, ed. *Rybí šupiny; Rty a zuby; Had na sněhu*. Vyd. 2. (Rty a zuby 3.). Praha: Vyšehrad, 1990. 167 s. ISBN 80-7021-041-9.

REYNEK, Bohuslav, ŠERÝCH, Jiří, ed. a MED, Jaroslav, ed. *Korespondence*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2012. 859 s. ISBN 978-80-246-1861-6.

TRAKL, Georg. *Básně*. Stará Říše na Moravě: A. L. Stříž, 1917. 90 s.

TRAKL, Georg. *Šebastian v snu*. Vyškov: Obzina, 1924. 88 s. Edice Obzínových tisků; č. 3.

Sekundární literatura

BALCERZAN, Edward. *Kręgi wtajemniczenia: czytelnik, badacz, tłumacz, pisarz*. Kraków: Wydawn. Literackie, 1982. ISBN 8308006051, s. 257-286.

BAUER, Michal. *Hledání expresionistických poetik: [materiály z mezinárodní konference, která se konala 11.-13. února 2004 v Českých Budějovicích]*. Vyd. 1. Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2006. 353 s. ISBN 80-86559-42-4.

BURIÁNEK, František. *Česká literatura první poloviny XX století*. Praha: Československý spisovatel, 1981, s. 145-146.

ČAPEK, Karel. *K nejmladší německé poezii*. In: ČAPEK, Karel. *O umění a kultuře. I.* 1. souborné vyd. Praha, 1984, s. 340.

FIALOVÁ-FÜRSTOVÁ, Ingeborg, ed. *Expresionismus: několik kapitol o německém, rakouském a pražském německém literárním expresionismu*. Olomouc: Votobia, 2000. 366 s. ISBN 80-7198-456-6, s.

GOSZCZYNSKA, Joanna. *Spor o expresionismus*. In: *Hledání expresionistických poetik*. Bauer, Michal (ed.). České Budějovice: Jihočeská universita v Českých Budějovicích, 2006, s. 23-30.

GOSZCZYNSKA, Joanna. *Expresionismus v české literatuře na začátku 20. století*. *Česká literatura*, roč. 52, 2004, č. 1, s. 82-89. Přeložila Marie Havránková.

GÖTZ, František. *O Hosta a o ty, kteří stojí nad ním*. In: *Avantgarda známá a neznámá*, Svoboda, Praha 1971d, s. 196–201.

GÖTZ, František. *Kapitoly literárněkritické*. *Socialistická budoucnost* 1. a 2. 3. 1921. Též in: *Avantgarda známá a neznámá*, Svoboda, Praha 1971b, s. 110.

GÖTZ, František. *Ke kritice literárního expresionismu*. In: *Host* 1, 1921-22, prosinec 1921, s. 55-60.

GREBENÍČKOVÁ, Růžena. *Expresionismus jako hnutí a směr*. In: BREGANT, Michal. *Expresionismus a české umění 1905-1927*. V Praze: Národní galerie, 1994.

HON, Jan. *Starý dobrý expresionismus*. *A2*, 2007, 3(32), s. 6. ISSN 1801-4542. Dostupné také z: <http://www.advojka.cz/archiv/2007/32/stary-dobry-expresionismus>.

CHALUPECKÝ, Jindřich et al. *Expresionisté: Richard Weiner, Jakub Deml*,

- Ladislav Klíma, *podivný Hašek*. Vyd. 2. Praha: Torst, 2013. 233 s. ISBN 978-80-7215-453-1.
- JAREŠ, Michal. *Když v černém lese volá kos*. Lidové noviny 25. 6. 2005, s. VI.
- JELÍNKOVÁ, Eva. *Echa expresionismu: recepcie německého literárního hnutí v české avantgardě (1910-1930)*. Vyd. 1. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2010. 405 s. Mnemosyne; sv. 3. ISBN 978-80-7308-305-2.
- KUNDERA, Ludvík. *Haló, je tady víchřice - víchřice: Expresionismus*. 1. vyd. Praha, 1969.
- KUNDERA, Ludvík. *Tragický básník*. In: TRAKL, Georg. *Šebestián ve snu*. 2., dopl. vyd. Třebíč: Arca JiMfa, 1995. 306 s., obr. příl. ISBN 80-85766-33-7, s. 7-35.
- MALÝ, Radek. *Spásná trhlina: reflexe poezie Georga Trakla v české literatuře*. Olomouc: Votobia, 2006. 237 s., xvi s. obr. příl. Bílá řada. ISBN 80-7220-275-8.
- MALÝ, Radek. *Příběhy básní a jejich překladů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 2014. 134 s. Litera libera; sv. č. 2. ISBN 978-80-87895-09-2, s. 51-67.
- MED, Jaroslav. *Halas – Trakl – Reynek*. In: *Česká literatura*, roč. 17, č. 17, 1969, s. 228-240.
- MED, Jaroslav. *Od snu o ráji k prožitku apokalypsy*. In: MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Vyd. 2., rozš., V Portále 1. Praha: Portál, 2004., viii s. obr. příl. ISBN 80-7178-939-9., s. 93-101.
- MED, Jaroslav. *Bohuslav Reynek – básník samoty a kontemplace*. In: MED, Jaroslav. *Spisovatelé ve stínu*. Vyd. 2., rozš., V Portále 1. Praha: Portál, 2004., viii s. obr. příl. ISBN 80-7178-939-9, s. 81-92.
- MED, Jaroslav. *Česká literatura a německý expresionismus v letech 1910-1920*. *Česká literatura*, 2005, 53(5), s. 688-693. ISSN 0009-0468.
- NEZVAL, Vítězslav. *Kohout plaší smrt*. *Zvěrokruh* 1, 1930, č. 1. s. 45-47.
- Nova et Vetera*. Svazek 34, 15. prosince 1919. Stará Říše: Otto Albert Tichý, 1919. 1 sv. *Nova et Vetera*; č. 34.
- PAPOUŠEK, Vladimír. *Gravitace avantgard: imaginace a řeč avantgard v českých literárních textech první poloviny dvacátého století*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2007. 144 s. ISBN 978-80-86903-52-1.
- PEŠAT, Zdeněk. *Dialogy s poezií*. Praha, Československý spisovatel 1985, s. 68-69.
- PODIVÍNSKÝ, Martin. *Nástin expresionismu v české poezii*. In: AUPO *Facultas philosophica Philosophica – Aesthetica Litteraria – Thetralia – Cinematigraphica – Sv. 9, sv. 1 – 1993*, s. 19-25.
- PUTNA, Martin C. a BEDŘICH, Martin, ed. *Česká katolická literatura v kontextech: 1918-1945*. Vyd. 1. Praha: Torst, 2010. 1390 s. ISBN 978-80-7215-391-6.
- SCHÜNEMANN, Peter. *Georg Trakl*. Orig. Ausg. München: C. H. Beck, 1988. 96 s. Beck'sche Reihe. Autorenbücher 607. ISBN 3-406-32903-9.
- SLAVÍK, Ivan. *Básnická tvář Bohuslava Reynka*. In: REYNEK, Bohuslav a CHLÍBCOVÁ, Milada, ed. *Rybí šupiny; Rty a zuby; Had na sněhu*. Vyd. 2. (Rty a zuby 3.). Praha: Vyšehrad, 1990. 167 s. ISBN 80-7021-041-9, s. 155-167.

- STANKOVIČ, Andrej. *Josef Florian a Stará Říše*. Souborné vyd. 1. Praha: Triáda, 2008. 1136 s. Spisy Andreje Stankoviče; sv. 2. Delfin; sv. 80. ISBN 978-80-86138-92-3, s. 259-976.
- TEIGE, Karel. *Čtení o německém expresionismu*. In: Host 1, 1921-1922, č. 7-8, s. 157-161.
- TEIGE, Karel. *O expresionismu*. In: Rovnost 38, 1922, č. 17, s. 3-4.
- VOISE-JECHOVA, Hana. *Motiv nevyřčeného u expresionistů a jejich předchůdců. Několik poznámek k české próze z první poloviny 20. století*. In: *Hledání expresionistických poetik*. Bauer, Michal (ed.). České Budějovice: Jihočeská universita v Českých Budějovicích, 2006, s. 33-47.
- WIENDL, Jan. *Báseň a strategie: „Expresionismus“ a česká avantgarda 20. let*. Slovo a smysl, 2004, 1(1), s. 140-151. ISSN 1214-7915. Dostupné také z: <http://cl.ff.cuni.cz/slovoasmysl/download/sas1.pdf>.
- VOISINE-JECHOVÁ, Hana. *O květech hadích a jiných: český expresionismus a avantgarda ve světovém kontextu*. Bohemica litteraria, 2011, 14(2), s. [33]-40. ISSN 1213-2144. Dostupné také z: <http://digilib.phil.muni.cz/handle/oktavo/104762>.

Internetové zdroje

- JELÍNKOVÁ, Eva. *Jelínková, Eva Echa expresionismu. Recepce německého literárního hnutí v české avantgardě (1910–1930)*. In: *iliteraura.cz* [online]. [cit. 2017-20-07]. Dostupné z <http://www.iliteratura.cz/Clanek/26947/jelinkova-eva-echa-expresionismu-recepce-nemeckeho-literarniho-hnuti-v-ceske-avantgarde-19101930>.
- KRAUS, Karl. *Vom großen Welttheaterschwindel*. In: *In dieser großen Zeit ? Aufsätze 1914-1925*. 1971. Text im Projekt Gutenberg. Projekt Gutenberg - Klassische Literatur Online [online]. [cit. 2017-27-07]. Dostupné také z: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/-5673/47>.
- MUSIL, Robert. *Der Mann ohne Eigenschaften. Erstes Buch von Robert Musil* - Text im Projekt Gutenberg. Projekt Gutenberg - Klassische Literatur Online [online]. [cit. 2017-05-08]. Dostupné z: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/der-mann-ohne-eigenschaften-erstes-buch-7588/100>
- NEZVAL, Vítězslav. *František Halas prznil jazyk*. In: *blisty.cz* [online]. [cit. 2017-15-08]. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/58303.html>.
- SLAVÍK, Ivan: *Čep, Baring a ti druzí*. In: *aluze.cz* [online]. [cit. 2017-15-08]. Dostupné z: http://aluze.cz/1999_02/cep02.php.
- MED, Jaroslav a Poirecký, Josef. *Bohuslav Reynek*. In: *slovníkceskeliteratury.cz* [online]. [cit. 2017-15-08]. Dostupné z <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1105>.

Seznam příloh

- ADLER**, Paul. *Nepravá kniha Joanidův*. In: Nova et vetera, sv. 25, květen 1917, Stará Říše, Hedvika Vašicová 1917, 20 str. (historická povídka)
- BEHNE**, Adolf. *Umění a vzdělanost*. In: Nova et vetera, sv. 37, 1920, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1920, 4 str. (o ruském expresionistickém umění)
- BILLINGER**, Richard. *Noční stráž*. Pardubice: V. Vokolek, 1941. 33 - [II] s.
- DÄUBLER**, Theodor. *Básně Theodora Däublera*. In: Nova et vetera 24, březen 1917, Stará říše, Hedvika Vašicová 1917, 12 str. (básně)
- DÄUBLER**, Theodor. *Emil Nolde*. In: Nova et vetera, sv. 27, prosinec 1917, Stará Říše, Hedvika Vašicová 1917, 7 str. (studie)
- DÄUBLER**, Theodor. *George Grosz*. In: Nova et vetera, sv. 27, prosinec 1917, Stará Říše, Hedvika Vašicová 1917, 4 str. (studie)
- DÄUBLER**, Theodor. *Chagall*. In: Nova et vetera, sv. 25, květen 1917, Stará Říše, Hedvika Vašicová 1917, 8 str. (úvaha nad výtvarnou tvorbou Chagalla)
- EDSCHMID**, Kasimir. *Jael*. In: Nova et vetera, sv. 32, březen 1919, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1919, 7 str. (povídka)
- EDSCHMID**, Kasimir. *Šestero ústí*. Praha, Ladislav Kuncíř 1920 (Knihy družstva přátel Studia; 5), 112 str.
- EHRENSTEIN**, Albert. *In Memoriam Jiřího Trakla*. In: Nova et vetera, sv. 34, 1919, Stará Říše, Otto Albert Tichý, 8 str. (nekrolog)
- EHRENSTEIN**, Albert. *Smrt Homérova aneb učednictví básníkovo. Drama pro kinematograf*. In: Nova et vetera, sv. 28, březen 1918, Stará říše, Otto Albert Tichý 1918, 10 str. (satira)
- EHRENSTEIN**, Albert. *Wodianer*. In: Nova et vetera, sv. 31, prosinec 1918, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1918, 8 str. (próza)
- EINSTEIN**, Carl. *Tři černošské legendy: Legenda kmene Bahololo – Tanganika – Původ ryb a tmy (Z Dahomeje)*. In: Nova et vetera, sv. 32, březen 1919, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1919, 3 str. (próza)
- ERNST**, Paul. *Láska náčelníka flibustýrů*. In: Nova et vetera, sv. 20, v červenci 1916, Stará Říše, Antonín Ludvík Stříž 1916, 15 str. (povídka)
- ERNST**, Paul. *Princezna východu*. Dobré dílo 1918. (povídky)
- ERNST**, Paul. *Přísaha*. In: Kurs, sv. 1, v červnu 1922, Stará Říše, Marta Florianová 1922, 7 str.
- FEHR**, Hans. *Malíř Emil Nolde*. In: Nova et vetera, sv. 39, 1919, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1919, 4 str. (uměnovědná studie)
- FLESCH-BRUNNINGEN**, Hans. *Metafyzický kanárek*. In: Nova et vetera, sv. 28, březen 1918, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1918, 7 str. (próza)
- HEYM**, Georg. *Pitva*. In: Nova et vetera, sv. 30, září 1918, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1918, 3 str. (próza)
- HILBERSEIMER**, Ludwig. *Paul Scheebart a architektura*. In: Nova et vetera, sv. 40, 1920, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1920, 7 str.
- JACOB**, Hans. *Absolutní umění taneční*. In: Archy k hromnicím léta páně 1929, sv. 11, Stará Říše, Dobré Dílo 1929, 7 stran. (pojednání o směrech moderního

baletu)

JUNG, Franz. *Telepatové*. In: Nova et vetera, sv. 34, 15. 12. 1919, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1919, 11 str. (povídka)

KASACK, Hermann. *Automat*. In: Nova et vetera, sv. 26. srpen 1917, Stará Říše, Hedvika Vašicová 1917, 3 str. (povídka)

KURTZ, Rudolf. *To se vysmívá německému lidstvu*. In: Nova et vetera, sv. 30, září 1918, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1918, 4 str. (krátká próza)

LASKER-SCHÜLEROVÁ, Else. *Rudolf Schmied*. In: Archy vánoční I. Léta Páně 1927-1928, sv. 9, Stará Říše, Marta Florianová 1928, 2 str. (krátká osobní vzpomínka)

LASKER-SCHÜLEROVÁ, Else. *Ubohé děti bohatých lidí – Kdyby mé drce bylo zdrávo*. In: Nova et vetera, sv. 25, květen 1917, Stará Říše, Hedvika Vašicová 1917, 8 str. (básně v próze)

MANN, Heinrich. *Gretchen*. In: Nova et vetera, sv. 30, září 1918, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1918, 32 str. (novela)

MAYR, Hetta. *Život biskupa Antonia*. In: Nova et vetera, sv. 27, v prosinci 1917, Stará Říše, Hedvika Vašicová 1917, 24 str. (povídka)

MEIDNER, Gustav. *Deníku poslední strany zimní*. In: Nova et vetera, sv. 31, prosinec 1918, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1918, 8 str. (text s protiválečnou tematikou z května 1917)

MEIDNER, Gustav. *Modlitba a poděkování za to, že jsem živ*. In: Nova et vetera, sv. 30, září 1918, Stará Říše Otto Albert Tichý 1918, 3 str. (próza)

MEIDNER, Gustav. *O kresbě*. In: Nova et vetera, sv. 27, prosinec 1917, Stará Říše, Hedvika Vašicová 1917, 2 str. (esej)

MEIDNER, Gustav. *Stromům ze srdce mé políbení*. In: Nova et vetera, sv. 27, prosinec 1917, Stará Říše, Hedvika Vašicová, 4 str. (jarní meditace)

MEYRINK, Gustav. *Kardinál Napellus*. In: Nova et Vetera, sv. 27, prosinec 1917, Stará Říše, Hedvika Vašicová, 1917, 16 str. (novela)

MEYRINK, Gustav. *Kterak Dr. Hiob Paupersum donesl své dceři rudých růží*. In: Nova et vetera, sv. 27, prosinec 1917, Stará Říše, Hedvika Vašicová 1917, 16 str. (próza)

MUNK, Jiří. *Oběť*. In: Nova et vetera, sv. 27, prosinec 1917, Hedvika Vašicová 1917, 11 str. (povídka autorky Pauly Buber uveřejněná pod pseudonymem)

LATZKO, Andreas. *Poslední muž*. In: Nova et vetera, sv. 40, 1920, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1920, 8 str. (úryvek k románu)

SCHEERBART, Paul. *Galantní loupežník neboli Příjemný mrav. Zahradní Scherzo*. In: Nova et vetera, sv. 25, v květnu 1917, Stará Říše, Hedvika Vašicová 1917, 4 str. (ironická povídka)

SCHEERBART, Paul. *Mořský had: mořský román*. Dobré dílo 1920.

SCHICKELE, René. *Barikáda na divadle*. In: Nova et vetera, sv. 31, prosinec 1918, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1918, 29 str. (povídka)

SCHICKELE, René. *Básně*. In: Nova et vetera, sv. 29, červen 1918, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1918, 30 str. (básně)

SCHICKELE, René. *Cylindr nad davem: Theodor Roosevelt*. In: Nova et vetera, sv. 29, červen 1918, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1918, 8 str. (ironická stat' o

T. Rooseveltovi)

SCHICKELE, René. *Moře*. In: Nova et vetera, sv. 29, červen 1918, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1918, 29 stran. (povídka)

SCHICKELE, René. *Politik Briand*. In: Kurz z jara 1925, sv. 9, Stará Říše, Marta Florianová 1925, 27 str. (pamflet)

SCHICKELE, René. *Sestra Candide (1910)*. In: Nova et vetera, sv. 27, prosinec 1917, Stará Říše, Hedvika Vašicová 1917, 8 str. (o dobové aféře)

SCHICKELE, René. *Učitel a mistr proti své vůli: Loyola*. In: Archy ke žním léta Páně 1929, sv. 14, Stará Říše, Dobré Dílo 1929, 19 str. (přednáška z roku 1903)

SCHÜRMEYER. *Rohltsova výstava*. In: Nova et vetera sv. 37, 1920, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1920, 2 str. (zpráva o výstavě)

TRAKL, Georg. *Básně Jiřího Trakla*. Vyškov na Moravě, František Obzina 1917, Dobré Dílo 42, 89 str. (básně)

TRAKL, Georg. *Poslední básně Jiřího Trakla*. In: Nova et vetera, sv. 34, 15. 12. 1919, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1919, 10 str. (jedna báseň v próze a sedm básní, 1914)

TRAKL, Georg. *Šebastian ve snu*. Vyškov na Moravě František Obzina 1924, 96 str. (básně)

WALDEN, Herwarth. Franz Marc. In: Nova et vetera, sv. 30, září 1918, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1918, 3 str. (nekrolog malíře F. Marca)

WESTHEIM, Paul. *Osm hlav*. In: Nova et vetera, sv. 27, prosinec 1917, Stará Říše, Hedvika Vašicová 1917, 3 str. (črta)

WESTHEIM, Paul. *Stanislav Stückhold – List Stanislava Stückholda Pavlu Westheimovi*. In: Nova et vetera, sv. 33, červen 1919, Stará Říše, Otto Albert Tichý 1919, 7 str. (medailon o malíři a jeho dopis Westheimovi o svém tvůrčí přístupu)

Z nové německé lyriky. In: Nova et vetera, sv. 26, srpen 1917, Stará Říše, Hedvika Vašicová 1917, 12 stran. (Básně obsahují ukázky z poezie O. E.

Hesseho, Fr. Janowitze, E. Wiednera, K. Adlera, E. Krönerové, S. Kronberga, W. Klemma, E. Köppena, I. Lassinga (pseudonym I. Golla), W. Küsterse a S. D. Steinberga)